ANALIZA GLAVNIH PREPREKA KOD PRIVLAČENJA STRANIH INVESTICIJA U REPUBLIKU HRVATSKU

Komlenović, Boris

Master's thesis / Specijalistički diplomski stručni

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of economics Split / Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:124:333670

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

Repository / Repozitorij:

REFST - Repository of Economics faculty in Split

zir.nsk.hr

UNIVERSITY OF SPLIT

dabar

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE U SPLITU

EKONOMSKI FAKULTET

ZAVRŠNI RAD

ANALIZA GLAVNIH PREPREKA KOD PRIVLAČENJA STRANIH INVESTICIJA U REPUBLIKU HRVATSKU

Mentor:

prof. dr. sc. Želimir Dulčić

Student:

Boris Komlenović, 5140803

Split, rujan, 2017.

SADRŽAJ

1. UVOD 3

1.1. Problem istraživanja 4

1.2. Cilj rada 5

1.3. Metode istraživanja 5

1.4. Struktura rada 6

2. TEORIJSKE ODREDNICE STRANIH DIREKTNIH INVESTICIJA, ETIČKIH NAČELA I RELEVANTNIH FAKTORA KOD PRIVLAČENJA STRANIH DIREKTNIH INVESTICIJA 7

2.1. Strane direktne investicije 7

2.1.1. Motivi investitora FDI – a 8

2.1.2. Motivi zemlje primatelja FDI - a 9

2.1.3. Mjere privlačenja FDI – a 10

2.2. Poslovna etika i etička načela 11

2.3. Glavne prepreke u privlačenju stranih direktnih investicija 13

2.3.1. Korupcija 14

3. ANALIZA GLAVNIH PREPREKA NA PRIVLAČENJE STRANIH DIREKTNIH INVESTICIJA U REPUBLIKU HRVATSKU 17

3.1. Obilježja glavnih prepreka u privlačenju stranih direktnih investicija u Republiku Hrvatsku 20

3.1.1. Birokracija 21

3.1.2. Javni sektor 27

3.1.3. Korupcija 32

3.1.4. Rizik zemlje 41

3.1.5. Poslovno okruženje 48

4. ZAKLJUČAK 58

LITERATURA: 59

POPIS SLIKA : 64

SAŽETAK 65

SUMMARY 65

1. UVOD

U globalnoj ekonomiji strane direktne investicije (FDI) predstavljaju najznačajniji oblik međunarodnih poslovnih aktivnosti. One ne predstavljaju samo prekograničnо kretanje kapitala, već uključuju transfer tehnologije i znanja te na taj način doprinose rastu konkurentnosti, zaposlenosti i međunarodnoj trgovini, što ima za posljedicu ekonomski rast i razvoj lokalnog gospodarstva.[1]

Činjenica je da uvjeti za privlačenje stranih investicija u većini zemalja postaju sličniji u smislu liberaliziranog pristupa, stoga stabilni makroekonomski pokazatelji i uspješni ekonomski mehanizmi zemlje primatelja postaju sve važniji faktor za privlačenje FDI-a. U Hrvatskoj prevlada mišljenje da visina stranih direktnih investicija nije na zadovoljavajućoj razini. Kao glavni razlog se može navesti stanje relevantnih faktora kod privlačenja stranih direktnih investicija. Ukoliko zemlja i stvori povoljno poslovno okruženje za priljev stranih investicija, sljedeće pitanje koje se vrlo često postavlja jest sama efikasnost korištenja FDI-a i njihov utjecaj na ekonomski razvoj zemlje; odgovor na ovo pitanje prije svega ovisi o samom obliku prikupljenih stranih investicija.[2] Stoga nije dovoljno samo potaknuti priljev stranih investicija, već se dosta pažnje mora posvetiti na same oblike stranih investicija i njihov učinak.

Obzirom na složene i pozitivne efekte FDI-a, svaka vlada bi trebala posvetiti što veću pažnju poboljšanju stanja glavnih faktora u privlačenju stranih direktnih investicija da bi isti mogli početi predstavljati snage umjesto prepreka.

[1] Derado, D., (2013). *Determinants of FDI in transition countries and estimation of the potential level of Croatian FDI*. Financial Theory and Practice, 37 (3), 227-258.
[2] Sinanagić, M., Čivić, B., & Kamarić, A. (2013). *Pokretački Faktori I Determinante Stranog Direktnog Investiranja U Bosni I Hercegovini*. Tranzicija, 15(31.), 107-124.

1.1. Problem istraživanja

Hrvatska je privukla zadovoljavajuću veličinu stranih izravnih investicija do 2008. godine, ali je većina kapitala investirana u preuzimanje vlasničkih udjela putem privatizacije, čiji su se prihodi trošili za popunjavanje proračunskih manjkova. Nedostaju potpuno nova ulaganja (*greenfield* investicije), pogotovo u prerađivačke, tehnološke i izvozno orijentirane sektore.[3]

Razina stranih direktnih investicija naglo je pala nakon ekonomske krize 2008. godine; najviše je bio pogođen turistički sektor. Od tada se razina FDI-a još uvijek nije uspjela vratiti na prethodnu razinu. Uz nepogodnu ekonomsku sliku države, Hrvatska ima poseban problem s imidžom, prvenstveno zahvaljujući korupciji, visokim porezima te sporom i pretjeranom birokracijom.

Osim svega navedenog, u analizama i raspravama o stranim direktnim investicijama u Hrvatskoj često se ističe da FDI ni po veličini ni po učincima ne odgovara potrebama i očekivanjima u vezi s njihovom ulogom u tranzicijskom razvoju Hrvatske.[4]

[3] Sisek, B. (2005): *Strane izravne investicije u Hrvatskoj-uzroci neuspjeha*, Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu 3.1 89-108.
[4] Sisek, op. cit. (bilj. 3).

1.2. Cilj rada

Svrha je rada analizirati stanje u RH, identificirati relevantne faktore kod privlačenja FDI-a, utvrditi stanje promatranih faktora, rastaviti i analizirati mehanizme djelovanja tih faktora i na temelju rezultata formirati moguća rješenja.

1.3. Metode istraživanja

U cilju realizacije postavljenih ciljeva istraživanja koristit će se metoda prikupljanja sekundarnih podataka.

Teorijski dio sastoji se od podataka prikupljenih iz znanstvenih i stručnih članaka i odgovarajuće literature. Istraživanjem za stolom prikupljeni su i analizirani sekundarni podaci, pri čemu koristimo sljedeće metode:

- ✓ **induktivna metoda** omogućuje da se, na temelju pojedinačnih činjenica i saznanja, dolazi do uopćavanja i formiranja zakonitosti, odnosno spoznaje novih činjenica i novih zakonitosti;
- ✓ **deduktivna metoda** omogućuje da se na temelju općih sudova, odnosno općih logičkih obilježja između pojmova, izvode pojedinačni sudovi, zaključci i tvrdnje, odnosno otkriju spoznaje ili dokažu nove činjenice, nove zakonitosti ili znanstvene istine;
- ✓ **metoda analize** postupak je znanstvenog istraživanja i objašnjavanja stvarnosti putem raščlanjivanja složenih misaonih tvorevina (pojmova, sudova i zaključaka) na njihove jednostavnije sastavne dijelove i izučavanje svakog dijela za sebe i u odnosu na druge dijelove, odnosno cjeline;
- ✓ **metoda dokazivanja** postupak je utvrđivanja istinitosti pojedinih stavova na temelju znanstvenih činjenica ili na temelju ranije utvrđenih istinitih stavova čija je svrha utvrditi točnost neke spoznaje, stava ili teorije. Dokazivanje je jedna od najvažnijih znanstvenih metoda u kojoj su inkorporirane gotovo sve metode i svi posebni metodski postupci;
- ✓ **metoda deskripcije** postupak je jednostavnog opisivanja ili ocrtavanja činjenica, procesa i predmeta u prirodi i društvu te empirijskih potvrđivanja njihovih odnosa i veza, ali bez znanstvenog tumačenja i objašnjavanja;

- ✓ **statistička metoda** jedna je od najvažnijih znanstvenih metoda jer se vrlo često koristi u znanstveno – istraživačkom radu u svim znanstvenim područjima i znanstvenim disciplinama;
- ✓ **metoda prikupljanja podataka** odnosi se na prikupljanje sekundarnih podataka za potrebe analize;
- ✓ **metode obrade podataka** odnose se na prikupljene sekundarne podatke koji će se obraditi metodama analize.

1.4. Struktura rada

Rad je podijeljen na četiri dijela.

U **Uvodu** definirat će se problem istraživanja, cilj rada, metode istraživanja i struktura rada.

Drugi dio, **Teorijske odrednice stranih direktnih investicija, etičkih načela i relevantnih faktora kod privlačenja stranih direktnih investicija,** prezentirat će teoriju FDI – a , etike i relevantnih determinanti kod privlačenja FDI – a.

U trećem dijelu identificirat će se i analizirati svi faktori koji su bitni kod privlačenja FDI – a.

Četvrti dio rada zaključak je koji se sastoji od osvrta na sam rad.

2. TEORIJSKE ODREDNICE STRANIH DIREKTNIH INVESTICIJA, ETIČKIH NAČELA I RELEVANTNIH FAKTORA KOD PRIVLAČENJA STRANIH DIREKTNIH INVESTICIJA

Poglavlje koje slijedi pružit će uvid u pojmove, definicije, podjele i opise stranih direktnih investicija i relevantnih faktora kod privlačenja FDI – a. Također će se definirati područje poslovne etike obzirom da većina problema u privlačenju FDI – a u RH ima korijene upravo u zanemarivanju poslovne etike, prvenstveno od strane javnih službenika.

2.1. Strane direktne investicije

Kada se nastoji raščlaniti ukupni priljev kapitala u neku zemlju, tada razlikujemo tri oblika investicija: *portfolio* investicije, ostala inozemna ulaganja i izravne strane investicije. Izravne strane investicije (engl. *Foreign Direct Investment* – FDI) obuhvaćaju investicijske aktivnosti poduzeća izvan granica zemlje u kojoj se nalazi sjedište tvrtke i u kojoj se donose ključne odluke, a u većini se slučajeva radi o investicijama u proizvodne pogone ili podružnice koje kontroliraju poduzeća sa sjedištem u nekoj drugoj zemlji. Izlazak neke tvrtke na strana tržišta putem zajedničkih ulaganja ili osnivanje vlastite tvrtke u inozemstvu tretira se kao strana direktna investicija.[5]

Pri tome se izravnu investiciju u inozemstvu može provesti na tri načina:

1) Investiranjem u potpuno novi pogon ili djelatnost (engl. *greenfield investment*);
2) Investiranjem u postojeće proizvodne objekte kako bismo pokrenuli novu proizvodnu djelatnost (engl. *brownfield investment*);
3) „Mergers and Acquisitions“ (M&A) su transakcije u kojima se vlasništvo poduzeća, poslovnih organizacija ili poslovnih jedinica prenosi ili kombinira.

Najveći doprinos gospodarstvu primatelja FDI – a postiže se kroz *greenfield* investicije obzirom da sa sobom donose nove tehnologije, postrojenja, radna mjesta, proizvode i sl.

Prema međunarodno priznatoj metodologiji, izravna ulaganja definiraju se kao ulaganje rezidenata jednog gospodarstva u poduzeće rezidenta drugog gospodarstva u kojem ulagač stječe minimalno 10% dionica ili vlasničkih udjela s pravom glasa. U definiciji se posebno

[5] Sisek, B. (2005): *Strane izravne investicije u Hrvatskoj-uzroci neuspjeha*, Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu 3.1 89-108.

naglašava da strani investitor treba steći trajni interes u poduzeću primatelju strane investicije. Postojanje trajnog interesa implicira dugoročni poslovni odnos između izravnog investitora i primatelja investicije kao i značajan stupanj utjecaja na menadžment i poslovanje poduzeća primatelja izravne investicije. FDI se dakle formalno definira s 10% ili više vlasničkog udjela zbog toga što pojam trajnog interesa nije jednoznačan. Osim toga, neki inozemni ulagač može zadovoljiti uvjet 10% udjela, ali ne mora imati trajni interes ili utjecaj na upravljanje poduzećem u inozemstvu, stoga bi prije mogao potpasti pod kategoriju *portfolio* ulaganja.[6]

2.1.1. Motivi investitora FDI – a

Želimo li razlikovati izravne investicije ovisno o motivima investitora, možemo utvrditi nekoliko skupina ulaganja:[7]

1) **Ulaganja zbog iskorištavanja prirodnih bogatstava drugih zemalja** najstariji je motiv ulaganja iako sada gubi na značenju;

2) **Ulaganja zbog osvajanja novih tržišta** nastala su zbog potrage za novim tržištima i bila su rezultat određene zatvorenosti nekih tržišta za uvoz gotovih proizvoda, velikih transportnih troškova ili potreba prilagodbe proizvoda lokalnim uvjetima. Ovdje je riječ o korištenju određenih prednosti na strani potražnje zemlje primatelja tako da se u ovom slučaju FDI javljaju kao drugačija strategija u odnosu na izvoz proizvoda ili licenciranje. Aktualnost ove vrste ulaganja je i u tome što je mnoge usluge (bankarstvo, telekomunikacije) na inozemna tržišta moguće isporučiti jedino putem izravnog ulaganja;

3) **Ulaganja zbog poboljšanja učinkovitosti** motivirana su smanjenjem troškova proizvodnje. Taj se oblik ulaganja najviše afirmirao praksom multinacionalnih kompanija da se organizira proizvodnja pojedinih dijelova proizvoda na različitim lokacijama u svijetu čime se postiže optimalna struktura troškova i najveća efikasnost proizvodnje;

4) **Strateški motivirana ulaganja** su investicije kojima je svrha ostvarenje strateških ciljeva i prednosti. Ona su također dio prakse multinacionalnih kompanija, a osnovni su im ciljevi stjecanje novih znanja i osposobljavanje u novim tehnologijama. U ovom kontekstu možemo nabrojiti i pojedinačne faktore koji utječu na izbor lokacije ulaganja: udaljenost lokacije ulaganja, troškovi i kvaliteta čimbenika proizvodnje i infrastrukture, trgovinske

[6] Sisek, B. (2005): *Strane izravne investicije u Hrvatskoj-uzroci neuspjeha*, Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu 3.1 89-108.
[7] Matić, B, (2004): *Međunarodno poslovanje*, Sinergija, Zagreb, 223-224.

barijere i administrativne prepreke, veličina tržišta, investicijski poticaji, porezna politika, investicijska klima, gubitak konkurentnosti u vlastitoj zemlji itd.

Težnja transnacionalnih kompanija razvijenih zemalja za realizacijom FDI – a u manje razvijenim zemljama potaknuta je djelovanjem različitih faktora guranja i privlačenja (*push and pull factors*). Kao najznačajniji faktori guranja mogu se navesti:[8]

1) Izbjegavanje trgovinskih barijera;
2) Smanjivanje ovisnosti o domaćem tržištu;
3) Rast troškova proizvodnje u matičnoj zemlji;
4) Konkurentski pritisak kompanija iz razvijenih zemalja;
5) Nedostatak ključnih resursa i inputa neophodnih za realizaciju procesa proizvodnje.

2.1.2. Motivi zemlje primatelja FDI - a

Drugo područje analize vezano uz motive direktnih investicija je identificiranje mogućih koristi za zemlju primatelja izravnih stranih investicija. Dakle, što one mogu očekivati od dolaska stranih ulagača i o čemu ovise konačni efekti od takve vrste investicija i zašto ih zemlje nastoje privući?[9] Pri tome država očekuje i izravne i neizravne učinke FDI – a. Što se tiče izravnih učinaka, oni bi se trebali manifestirati i na makroplanu (utjecaj na makroekonomske varijable), dok bi se indirektni učinci trebali ostvariti utjecajem na strukturu ekonomije zemlje primatelja kao i na ponašanje i rezultate domaćih poduzeća. Prije svega kod izravnih učinaka uočavamo utjecaj FDI – a na bruto investicije. Ukoliko uloženi iznos stranih investicija poveća ukupne investicije više od tog ulaganja, znači da je utjecaj FDI – a pozitivan. Ukoliko se zbog tog ulaganja ukupne investicije ne mijenjaju, utjecaj je neutralan, a u slučaju smanjenja ukupnih investicija (unatoč priljevu FDI – a), dolazi do istiskivanja domaćih investicija (kao i kod neutralnog ishoda) i negativnih rezultata.

Znatna očekivanja zemlje primatelja vezana su uz indirektne učinke ili tzv. učinke prelijevanja (engl. *spillover effects*) koji obuhvaćaju različite neizravne efekte što pridonosi boljim performansama domaćih poduzeća.[10] Efekti prelijevanja događaju se kad neko povezano poduzeće multinacionalne kompanije svojim djelovanjem dovodi do povećane

[8] Žaper, A. (2016): *FDI: Njihov Utjecaj i Načini Poticanja s Posebnim Osvrtom na RH*, Završni rad (Doctoral dissertation, University of Split. Faculty of economics Split.
[9] Sisek, op. cit. (bilj. 5).
[10] Ibid.

proizvodnosti domaćih poduzeća, ali nije u stanju prisvojiti punu vrijednost tih koristi, bilo putem direktne naplate ili putem nižih cijena koje plaća za poluproizvode koje nabavlja od lokalnih poduzeća. Pri indirektnim efektima FDI – a riječ je o prelijevanjima glede proizvodnosti i tehnologije. Naime, FDI glavni je kanal širenja napredne tehnologije.[11] Ti se učinci javljaju pri povezivanju FDI poduzeća s domaćim poduzećima prema unazad i prema unaprijed pri čemu se tehnologija i menadžment prenose na domaća poduzeća.[12]

Konkretno, pozitivni učinci stranih direktnih investicija uključuju pozitivan učinak FDI – a na gospodarski rast[13] [14] [15] [16], rast zaposlenosti kroz otvaranje novih radnih mjesta, dobit kroz oporezivanje stranog investitora, transfer tehnologije, znanja i vještina, naročito u proizvodnim djelatnostima, očuvanje radnih mjesta[17], modernizaciju proizvodnih postrojenja, jačanje konkurencije na domaćem tržištu, učinkovitiju integraciju zemlje primatelja stranog kapitala u međunarodno gospodarstvo[18], povećanje potrošnje u lokalnom gospodarstvu, optimizaciju alokacije resursa[19], poboljšanje korporativne kulture[20].

Izravni negativni učinci uglavnom prevladavaju u relativno kratkom roku i povezani su s fiksnim troškovima.[21]

2.1.3. Mjere privlačenja FDI – a

Na strani faktora privlačenja javljaju se različiti oblici poticajnih mjera kojima vlade zemalja primatelja kapitala privlače kapital u cilju jačanja privredne razvijenosti. U privlačnije zemlje za ulaganje kapitala spadaju one koje ostvaruju troškovnu efikasnost u odnosu na druge uz

[11] Blomström, M., Kokko, A. (2001): *Foreign Direct Investment and Spillovers of Technology*, Int. J. Tehnology Management No 5-6. 439-443.
[12] Sisek, op. cit. (bilj. 5).
[13] Dunning, J. H. (1993): *Internationalizing Porter's diamond*. MIR: Management International Review, 7-15.
[14] Borensztein, E., De Gregorio J., & Lee J. W. (1998): *How does foreign direct investment affect economic growth?*, Journal of international Economics, 45(1), 115-135.
[15] De Mello, L. R. (1999): *Foreign direct investment-led growth: evidence from time series and panel data*, Oxford economic papers, 51(1), 133-151.
[16] Trevino, L. J., & Upadhyaya, K. P. (2003): *RESEARCH NOTE Foreign aid, FDI and economic growth: evidence from Asian countries*, Board of Advisers, CHAIRPERSON, 12(2), 119.
[17] Neka istraživanja pokazuju početno smanjenje količine radnih mjesta kod brownfield investicija, no nakon restrukturiranja poduzeća, broj radnih mjesta se vrati na prethodne razine.
[18] Buterin, D., Blečić, M. (2013): *Effects of Direct Foreign Investments In Croatia*, Zbornik Veleučilišta u Rijeci, 1(1), 133-149.
[19] Frâncu, L. G. (2015): *The impact of bureaucracy over the foreign direct investments in Romania*, Theoretical and Applied Economics, 22(Special), 33-38.
[20] Bilas, V., Franc, S. (2006): *Uloga inozemnih izravnih ulaganja i načini poticaja*, EFZG Working Paper Series/EFZG Serija članaka u nastajanju, (13), 1-16.
[21] Ibid.

visok stupanj kvalitetne infrastrukture, olakšanim mogućnostima poslovanja kao i visokim stupnjem dostupnih vještina za poslovanje.[22]

Po mišljenju autora, obzirom na situaciju u kojoj se nalazi Hrvatska, glavni razlozi dosadašnjeg priljeva FDI – a su visok potencijal turističkog sektora, prisutnost prirodnih resursa i jeftine radne snage. Dodatno, obzirom na nisku konkurentnost domaćeg tržišta, investitori vide šansu da bolje i kvalitetnije opsluže tržište što im pruža mogućnost smanjenja transportnih troškova, troškova carine i povećanja konkurentnosti u odnosu na lokalne kompanije kroz primjerenije i brže reagiranje na promjene preferencija potrošača.[23]

2.2. Poslovna etika i etička načela

Poslovna etika može se definirati kao „primjena etičkih principa u poslovnim odnosima i aktivnostima koje mnoga poduzeća imaju u pisanom obliku formalnih etičkih kodova.“[24] Etika je filozofska disciplina vezana uz ćudoređe i moral koja se bavi moralnim htijenjima i ciljevima, pritom istražujući i izvore i temelje morala kao takvog, a predmetom etike u užem smislu smatra se moral i moralno djelovanje kao jedan od temeljnih načina ljudskog odnosa spram svijeta.[25] Etika ispituje načela tog djelovanja i sve međuzavisnosti koje takvo djelovanje ima.[26]

Ključno je pitanje koje se u vezi s poslovnom etikom postavlja: drže li se zaposleni u poduzećima etičkih principa ili ne?[27] **Razlog nepridržavanja etike najčešće leži u činjenici da subjekti često u pridržavanju ne vide nikakav poslovni interes.**[28]

Postoji razlika između poznavanja etike i njezine primjene u praksi jer promatrano ponašanje uzima u obzir učinke promjena koje oportunitetni troškovi imaju na stvarno ponašanje. Cilj ekonomskog razvoja društva jest izgradnja takvih formalnih i neformalnih institucija koje bi povećale cijenu neetičkog ponašanja. Kada ekonomski agenti dijele iste moralne vrijednosti na način da se stvara očekivanje regularnog i časnog ponašanja, razina povjerenja u društvu

[22] Žaper, op. cit. (bilj. 8).
[23] Shatz, H., Venables, A. J. (2000): *The Geography of International Investment*, World Bank Policy Research Working Paper No. 2338, 1-20.
[24] Vukosav, P. (2017): *Etika u poreznom sustavu Republike Hrvatske*, Završni rad. Diss. University of Split. Faculty of economics Split.
[25] Ibid.
[26] Bebek, B., Kolumbic A. (2005): *Poslovna Etika*, Sinergija, Zagreb, str. 3-4.
[27] Jurkovic, Lukovic, Pribicevic, Ravlic (1995): *Poslovna etika*, Masmedia, Zagreb, str. 447.
[28] Bebek, B., Kolumbic A. (2005): *Poslovna Etika*, Sinergija, Zagreb, str. 7.

raste. Suradničko ponašanje utemeljeno na povjerenju kao moralnoj predispoziciji pridonosi akumulaciji društvenog kapitala, a on djeluje kao kohezijska sila na kvantitetu i kvalitetu međusobnih društvenih interakcija. Ako se ekonomski agenti koriste neformalnim pravilima poslovne etike na način da ih dobrovoljno podržavaju, znači da istodobno ne trpe visoke oportunitetne troškove. Drugim riječima, to znači da očekivana korist od prihvaćanja i poštovanja legalnosti mora biti veća od troškova njezina prihvaćanja.[29]

Unatoč velikom zanimanju za područje etike u javnoj upravi, vrlo malo autora istražuje prikladnost pojedinih filozofskih etičkih teorija u odnosu na etiku javne službe, a filozofski pristupi etici javne službe malo se ili uopće ne koriste u etičkim analizama djelovanja javnih službenika. U fokusu interesa nalazi se institucionalno – normativna regulacija ponašanja, a o čemu svjedoče mnoge antikorupcijske strategije i mjere za sprječavanje neželjenog ponašanja te masovna produkcija etičkih kodeksa i kodeksa ponašanja javnih službenika.[30]

Prema istraživanju koje je sredinom 1990-ih provela Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD) u devet zemalja svijeta najmanje osam ključnih etičkih mjera (eksternog ili internog karaktera) čini okvir tzv. etičke infrastrukture:[31]

1) politička predanost prema poštenju;
2) efektivan zakonodavni okvir;
3) učinkoviti mehanizmi odgovornosti;
4) izvedivi kodeksi ponašanja;
5) profesionalna socijalizacija osoblja;
6) podržavajući uvjeti javne službe;
7) tijelo za koordinaciju etike;
8) aktivno društvo.

Noviji kodeksi ponašanja u zemljama srednje i istočne Europe pokazuju strukturu sličnu zakonima i sadržavaju definicije, načela, praktičnu primjenu načela, sankcije, poveznicu s postojećim zakonima itd.[32] No, efektivni etički kodeksi predstavljaju mnogo više od običnog

[29] Vehovec, M. (2002): *Neslužbeno gospodarstvo i neformalne norme ponašanja: koliko može pomoći etika u poslovnom ponašanju*, Financijska teorija i praksa 26 (1) 229-244.
[30] Marcetic, G. (2013): *Eticki kodeksi i etika javnih službenika*, Hrvatska i komparativna javna uprava, 13(2), 499-539.
[31] OECD, (1996): *Ethics in the Public Service – Current Issues and Practice*, Public Management Occasional Papers No. 14.
[32] Palidauskaite, J. (2006): *Codes of Ehics in Transitional Democracies – Comparative Perspective*, Public Integrity, Winter 2005-6, 8(1): 35–48.

teksta ili pravnih pravila. Oni trebaju tumačiti fundamentalna načela i vrijednosti javne službe.[33]

2.3. Glavne prepreke u privlačenju stranih direktnih investicija

Istraživanjima provedenim od strane UNCTAD-a tijekom 2007. i 2008. godine definirani su ključni pozitivni i negativni faktori koji olakšavaju i otežavaju priljev FDI – a u zemlje centralne i istočne Europe (CEE).[34] Među determinantama koje imaju pozitivnu ili negativnu korelaciju s priljevom stranog kapitala nalazi se veliki broj ekonomskih i političkih faktora, od kojih su najvažniji: [35]

- ✓ veličina tržišta i perspektiva rasta,
- ✓ politička i ekonomska stabilnost,
- ✓ institucije, zakoni i vladavina zakona,
- ✓ fizička, financijska i tehnološka infrastruktura,
- ✓ prirodni i ljudski resursi,
- ✓ institucionalni i regulatorni okvir,
- ✓ razina zaštite investicija i njihova promocija,
- ✓ stopa rasta tržišta,
- ✓ pristup međunarodnim tržištima,
- ✓ cijena rada,
- ✓ povlastice od strane države primatelja,
- ✓ birokracija,
- ✓ pristup financijama,
- ✓ razina korupcije,
- ✓ stope poreza,
- ✓ zastupljenost kriminala,
- ✓ pravni okvir.

Među motivima multinacionalnih kompanija pri odlučivanju o FDI – u veliku ulogu ima lokacija, odnosno karakteristike zemlje primatelja (domaćina) ulaganja. Pritom su bitni faktori

[33] Gilman, C. S. (2005): *Ethics Codes and Codes Of Conduct as Tools for Promoting an Ethical and Professional Public Service: Comparative Successes and Lessons*, Prepared for the PREM, the World Bank, Washington, DC.
[34] Sinanagić, M., Čivić, B., & Kamarić, A. (2013): *Pokretački Faktori I Determinante Stranog Direktnog Investiranja U Bosni I Hercegovini*. Tranzicija, 15(31.), 107-124.
[35] Ibid.

gospodarska i tržišna snaga zemlje, razvijenost njezinih prirodnih i ljudskih resursa, razvijenost infrastrukture, politička i ekonomska stabilnost, uredno funkcioniranje zakonodavstva i sudstva te naposljetku vladine mjere ekonomske politike koje reguliraju investiranje i ekonomske odnose s inozemstvom.[36] Što je ekonomska i politička stabilnost zajedno s gospodarskom i tržišnom snagom zemlje veća, uz razvijene prirodne i ljudske resurse, jači će biti motiv multinacionalnih kompanija da ulažu u takvu zemlju.

Intenzitet kojim raspolaže svaki faktor kod privlačenja FDI – a svojstven je svakoj zemlji i ne može se efektivno rangirati. Obzirom da će strani investitori u slučaju investicije poslovati na istom tržištu kao i domaći poduzetnici, na njih će utjecati isti problemi kao i na domaće poduzetnike. Stoga se bolja slika stanja i težine ekonomskih, političkih i ostalih faktora može dobiti anketiranjem sudionika domaćeg tržišta, anketiranjem stranih investitora koji su investirali ili razmatraju investiranje u RH i promatranjem jačine korelacije između poznatih faktora i razine povlačenja FDI – a u relevantnim istraživanjima i publikacijama.

Prema istraživanjima svjetskog ekonomskog foruma[37], najveći problemi Hrvatske su birokracija, porezni sustav, korupcija, restriktivni sustav rada, politička nestabilnost, manjak kapaciteta za inovacije i problemi u obrazovanju i radnoj etici stanovništva.

2.3.1. Korupcija

Korupcija predstavlja društveno neprihvatljivu pojavu koja izravno ugrožava ljudska prava, razara moral i ugrožava stabilnost i gospodarski napredak države, a time i pravednost, poštenje, ravnopravnost i sigurnost građana. U suprotnosti je s pozitivnim zakonskim propisima i predstavlja odstupanje od temeljnih društvenih načela, a borba protiv korupcije predstavlja osnovni preduvjet za razvoj održivog demokratskog društva.[38]

Korupcija je pojava koja nije vezana samo za tranzicijske i ostale nerazvijene zemlje, već se ovisna o ljudskom ponašanju javlja u svim zemljama bez obzira na gospodarsku i političku razvijenost. Ona je uvijek izraz nekih osobnih interesa manje skupine ljudi koji izaziva nepovjerenje građana u vlast i nepredvidivost u političkom i ekonomskom odlučivanju i koji

[36] Babić, A., Pufnik, A. and Stučka, T. (2001.): *Teorija i stvarnost inozemnih izravnih ulaganja u svijetu i u tranzicijskim zemljama s posebnim osvrtom na Hrvatsku*, Pregledi, P-9. Zagreb: Hrvatska narodna banka.
[37] Schwab, K. (2016): *The global competitiveness report 2016-2017*, ed. In WE Forum.
[38] Ivić, T. (2015): *Utjecaj korupcije na gospodarstvo*, Diss. University of Pula. Faculty of economics and tourism "Dr. Mijo Mirković".

sprječava institucije i razvitak gospodarstva i izravno šteti državnom proračunu. Stoga je obveza svake države da borbom protiv korupcije štiti svoje građane, da traži njihovo aktivno sudjelovanje u otkrivanju, a tu ulogu ostvaruje sa svojom zakonodavnom, upravnom i sudskom djelatnošću.[39]

Korupcija je sveprisutna pojava koja ne zaobilazi niti najrazvijenije države zapadnog svijeta s visokim stupnjem demokracije i kapitalizma, a još je naglašenija u tranzicijskim zemljama. Od samih početaka civilizacije, društva se susreću s tom pojavom koja ovisi o moralu, kulturi, običajima i pravu pojedinog društva. Ona je uvijek vezana uz vlast, proizlazi iz vlasti i javnih ovlasti, a nositelji su bili vladari koju su na vlast nerijetko dolazili spletkarenjem i prevarama, svjesni da im vlast donosi moć. Gotovo isti obrazac prisutan je i danas. Pojavljuje se u svim područjima života i djelovanja, prisutna je u javnim institucijama, privatnom sektoru, u politici, u medijima, u gospodarstvu, a vezana je uz nepostojanje odgovarajućih pravila i propisa, izostanak kontrole, netransparentnost i neodgovornost, nepostojanje profesionalne etike i drugih čimbenika kada je ekonomska moć koncentrirana u rukama malog broja pripadnika društva. Koristi od korupcije ostvaruju korumpirani, bilo da se radi o skupini ili o pojedincu, dok štetu od korupcije osjećaju nekorumpirani, a to su građani i društvo. Osim što je prisutna u politici, ona predstavlja i ekonomski problem.[40] Korupcija je, u najširem smislu, svaki oblik zloupotrebe ovlasti radi osobne ili skupne koristi, bilo da se radi o javnom ili privatnom sektoru.[41]

Obzirom da je korupcija protuzakonita djelatnost koju njezini sudionici nastoje prikriti, teško se otkriva, a to i mjerenje njezine prisutnosti čini otežanim, poglavito jer korupciju ne čine samo davanja u novcu, već davanja mogu biti i nematerijalne prirode poput darova, usluga, privilegija, informacija ili utjecaja. Istraživanja korupcijskih iskustava poslovnih subjekata koji daju mito javnim službenicima pokazuju da korupcija ima važnu ulogu u svakodnevnom poslovanju mnogih tvrtki.[42] Najčešća svrha davanja mita je ubrzanje poslovnih postupaka, osiguranje povoljnijeg tretmana i okončanje postupka što su većinom posljedice neefektivne birokracije.

Korupcija uništava vladavinu prava i povjerenje društva u državne institucije, odnosno povećava se dobrobit pojedinca nauštrb ostatka društvene zajednice. Djeluje na društveni

[39] Ivić, op. cit. (bilj. 38).
[40] Ibid.
[41] Ministarstvo pravosuđa RH: *Antikorupcija*, raspoloživo na: https://pravosudje.gov.hr/antikorupcija-6154/6154 [pristupljeno: 24.08.2017]
[42] Ivić, op. cit. (bilj. 38).

sustav vrijednosti jer potiče kulturu moralne ambivalentnosti i oportunizma koji izravno utječe na svakog pojedinca kao člana društvene zajednice i na društvo u cjelini, ugrožavajući pritom njihov integritet.[43]

Korupcija se također može definirati kao zlostavljanje javnih pozicija i resursa u vlastitu korist te korištenja državnih ureda za neslužbene potrebe.[44] Posjeduje efekt na investicije jer povećava rizik i nesigurnost od strane potencijalnih investitora i na taj način obeshrabruje investitore da ulažu dalje u politički rizične ekonomije.[45] Još jedna barijera koja može odvratiti investitore od ulaganja zbog korupcije efekti su izobličenja poput neefikasnog korištenja plaćenog mita.[46]

Utjecaj korupcije na privlačenje stranih direktnih investicija istraživan je u periodu između 1996. i 1998. godine u 89 zemalja.[47] Analiza je ukazala na negativan odnos između razine priljeva FDI – a i razine korupcije u istraživanim zemljama. Također se pokazalo da visina razlike korupcije između zemlje investitora i zemlje domaćina bitno utječe na odluku investitora hoće li se upuštati u realizaciju ulaganja ili neće. Rezultati ukazuju na činjenicu da strani investitori generalno izbjegavaju korumpirane zemlje zbog moralnih obveza i operativnih neučinkovitosti koje proizlaze iz korupcije.

Istraživanje ranih 1990 – ih godina proučilo je statistike priljeva FDI – a iz 12 zemalja ulagača u 45 zemalja primatelja.[48] Potvrđena je teza da količina prisutnosti korupcije ima negativan odnos s visinom priljeva FDI – a. Dakle, učinak korupcije na investicije rezultira umanjenim ekonomskim rastom.[49]

Strani investitori izbjegavaju zemlje s izraženom korupcijom zbog smanjene kontrole nad učincima investicija, visokog rizika i povećanih troškova poslovanja.

[43] Ivić, op. cit. (bilj. 38).
[44] Getz, K.A., Volkema, R.J. (2001): *Culture, perceived corruption and economics,* Business & Society 40(1): 7 - 30.
[45] Khan, M. M., Akbar, M. I. (2013): *The impact of political risk on foreign direct investment*.
[46] Goudie, A., Stasavage, D. (1997): *Corruption: The Issues*, Working Paper, Organization for Economic Cooperation and Development.
[47] Habib, M., Zurawicki, L. (2002): *Corruption and Foreign Direct Investment*, Journal of International Business Studies 33(2): 291 - 307.
[48] Wei, S. J. (2000): *How taxing is corrupt ion on international investors?*, Review of Economics and Statistics 82(1): 1 - 11.
[49] Mauro, P. (1995): *Corruption and Growth*, Quarterly Journal of Economics 110(3) : 681 - 712.

3. ANALIZA GLAVNIH PREPREKA NA PRIVLAČENJE STRANIH DIREKTNIH INVESTICIJA U REPUBLIKU HRVATSKU

U globalizacijskim procesima koji su značajka svjetske ekonomije, inozemna izravna ulaganja važan su faktor aktiviranja vlastitih potencijala neophodnih za gospodarski rast i razvitak zemlje. Tranzicijske zemlje u centralnoj i istočnoj Europi postale su sve otvorenije međunarodnim transakcijama; liberalizirale su svoje režime i postale privlačne stranim investitorima. Investicije su dolazile uglavnom iz zemalja EU – 15, posebice Njemačke, Austrije, Nizozemske i dr. U usporedbi sa ostalim tranzicijskim zemljama, Hrvatska nije razvila adekvatnu politiku usmjeravanja inozemnih izravnih ulaganja u područja i djelatnosti gdje bi podigla konkurentnost gospodarstva.[50]

Prema UHY istraživanju[51], ukupni priljev izravnih stranih ulaganja iznosio je 0,3% BDP – a u Hrvatskoj, dok je u ostatku svijeta u 2014. godini iznosio 2,2% ukupnog BDP – a. Države se trude privući strana ulaganja kako bi osnažile svoj gospodarski rast; kako kroz jačanje i stvaranje novih radnih mjesta i na porezne prihode, tako i kroz poticanje konkurentnosti i produktivnosti kroz prijenos znanja ili ulaganja u poboljšanje procesa, tehnologija i infrastrukture. Ekonomisti Hrvatskoj najviše zamjeraju golemu birokraciju, zakonske procedure (preklapanje lokalne i državne regulative) i nefleksibilno tržište rada za privlačenje stranih investitora.[52]

Istraživanja također pokazuju da su BRIC ekonomije daleko ispred zemalja G7 u privlačenju izravnih stranih ulaganja, što čini 2,3% BDP – a BRIC ekonomija u prošloj godini, dok ekonomije G7 ostvaruju 1,7% BDP – a. BRIC ekonomije privukle su ukupno 375 milijardi USD izravnih stranih ulaganja u 2015. godini – povećanje od 59% u 5 godina tj. u odnosu na 2010. kad je brojka iznosila 236 milijardi.[53]

UHY navodi da BRIC ekonomije pružaju bolje mogućnosti rasta za multinacionalne tvrtke čak i od zrelijih gospodarstava poput G7. Osim toga, i dalje se nastavlja trend premještanja

[50] Buterin, D., Blečić, M. (2013): *Učinci izravnih stranih ulaganja u Hrvatsku*, Zbornik Veleučilišta u Rijeci, Vol. 1, No. 1, pp. 133-149.
[51] UHY.com (2014): *Doing Business in Croatia*, raspoloživo na: http://www.uhy.com/wp-content/uploads/Doing-Business-in-Croatia.pdf [pristupljeno: 12.9.2017]
[52] Poslovni.hr (2017): *Priljev izravnih stranih ulaganja u Hrvatskoj manji od svjetskog prosjeka*, raspoloživo na: http://www.poslovni.hr/poduzetnik/priljev-izravnih-stranih-ulaganja-u-hrvatskoj-manji-od-svjetskog-prosjeka-324655 [pristupljeno: 12.9.2017]
[53] Ibid.

proizvodnih pogona u BRIC gospodarstva radije nego u zapadne zemlje zbog niskih troškova rada, dostupnosti resursa i povoljne poslovne klime. Ulaganja stranih tvrtki znak su povjerenja u određeno gospodarstvo, a osim toga i poticaj za rast poslovanja, stvaranje novih radnih mjesta i razvoj u područjima inovacija i infrastrukture. Ključno je da se Hrvatska koncentrira na poticanje klime za strana ulaganja ako se želi natjecati na svjetskoj pozornici. Hrvatska bi mogla profitirati već samo od toga da napravi bolju atmosferu za strana ulaganja. Jedan od načina je da učini porezni režim povoljnijim, snizi stopu poreza na dobit, omogući efikasnu administrativnu podršku ulagačima ili uvede neke druge poticaje za multinacionalna poslovanja. Postoje mnoge prednosti koje Hrvatska može iskoristiti kako bi privukla izravna ulaganja (poput svog geostrateškog položaja, članstava u EU i dobre kvalitete prometne infrastrukture). Međutim, Vlada RH treba učiniti mnogo više kako bi poboljšala povjerenje stranih ulagača u Hrvatsku.[54]

Domaći mediji i analitičari uglavnom su bili izrazito pesimistični, ističući jasnu činjenicu: vlada nema viziju i fokusirana je na podizanje porezne presije, a da nije stvorila uvjete za rast realnog sektora. Njezina strategija temeljena na punjenju proračuna s jedne strane i promicanju megalomanskih investicija preko javno – privatnih partnerstava s druge strane potpuno je zakazala. Razlog je poznat: pretpostavka ulaganja u neku zemlju povjerenje je investitora, a ono se temelji prvenstveno na pozitivnim investicijskim ocjenama (rejtingu). Ako su rejtinzi loši, onda je jedini preostali izlaz slanje signala da je zemlja reformator i da će u skoroj budućnosti domaća investicijska klima biti bolja i da će posljedično rasti investicijske ocjene.[55]

Kada govorimo o povećanju efikasnosti inozemnih investicija, tada se podrazumijeva učinak inozemnih ulaganja na gospodarski rast preko poboljšanja razine tehnologije, znanja, infrastrukture i slično. Povećanje razine domaćih investicija podrazumijeva učinak koji inozemna ulaganja imaju na domaće investicije, odnosno njihov poticajni učinak koji ostvaruju na domaću štednju i domaće investicije, a čija bi se razina trebala povećati uslijed povećanja sredstava proizašlih iz inozemnih ulaganja.[56]

[54] Poslovni.hr, op. cit. (bilj. 52).
[55] Jutarnji.hr (2013): *Kratki priručnik za privlačenje investitora*, raspoloživo na: http://www.jutarnji.hr/vijesti/kratki-prirucnik-za-privlacenje-investitora-sto-znaju-makedonci-i-gruzijci-a-ne-znaju-hrvati/933554/ [pristupljeno: 13.9.2017]
[56] Buterin D., Blečić M., op. cit. (bilj. 38).

Da bi zemlja uopće mogla razmišljati o privlačenju stranih investicija, odnosno da bi se mogla upustiti u natjecanje s konkurentima, potrebno je udovoljiti nekim kriterijima koji su osnovni preduvjeti privlačenja stranih investicija:[57]

- ✓ **Politička stabilnost.** Dugoročno orijentirani kapital, odnosno ulaganje koje pozitivno može djelovati i na razvitak zemlje domaćina, nikad ne dolazi u nestabilna i politički turbulentna područja. Politička nestabilnost najčešće privlači spekulativni i prljavi kapital koji, zbog povećanog rizika, očekuje visoke zarade u kratkom roku.
- ✓ **Stabilnost nacionalne ekonomije**. Nestabilno gospodarstvo, socijalni nemiri, nestabilna nacionalna valuta, nekonzistentna monetarna i fiskalna politika, visoka inflacija i općenito promjenjivi i nestabilni uvjeti privređivanja, definitivno nisu okruženje koje će stimulativno djelovati na strane investitore.
- ✓ **Povoljno poslovno okruženje**. Bez povoljnog okruženja koje pruža uvjete za profitabilno poslovanje zasigurno nema stranih investicija. Za uspješan program promocije stranih investicija neophodno je osigurati nesmetano odvijanje aktivnosti poduzećima, bez pretjeranog i kompliciranog administriranja i nepotrebnih i suvišnih troškova.
- ✓ **Infrastrukturna izgrađenost**. Ovdje se govori o otvorenom, liberaliziranom tržištu s izgrađenim tržišnim institucijama koje osiguravaju slobodnu tržišnu utakmicu i razvijenoj pravnoj infrastrukturi s dobrim zakonom o poduzećima, stimulativnim zakonom o zapošljavanju, antikorupcijskim zakonom itd. Izgrađena prometna i telekomunikacijska infrastruktura svakako su elementi koji bitno pospješuju vladine napore da privuku strane investicije. Jednaka je važnost educirane radne snage, mobilne i adaptivne za nove tehnologije i nove tehnološke i organizacijske procese.
- ✓ **Kredibilitet vladine politike.** Vjerodostojna vlada također je preduvjet za značajniji dolazak stranog kapitala. Ulagači koji dolaze na dugi rok svakako žele biti sigurni da mogu vjerovati politici vlade i da s povjerenjem mogu očekivati njezine buduće poteze. Transparentnost i predvidivost vladine politike, odnosno predvidivost razvoja cjelokupnog društveno – političkog sustava od izuzetne su važnosti.

[57] Bilas, op. cit. (bilj. 20).

3.1. Obilježja glavnih prepreka u privlačenju stranih direktnih investicija u Republiku Hrvatsku

Hrvatska ima najveće nedostatke u području birokracije, korupcije i poreznog sustava. Također se naziru mnogi problemi koji imaju izravan utjecaj na rizik zemlje i makroeoekonomsku stabilnost.

U RH najviše pristižu investicije u već utemeljene i izgrađene sektore. Koristi takvih FDI – a nisu pretjerano visoke, naročito jer se veliki dio takvih investicija odnosi na *brownfield* investicije umjesto *greenfield* investicije od kojih bi RH puno više profitirala kroz prijenos tehnologija i znanja. Najveće slabosti RH su:

- ✓ nedostatak investicija u istraživanje i razvoj;
- ✓ inovacijski kapaciteti koji su koncentrirani u malom broju poduzeća;
- ✓ preveliki fokus na teoretska znanja;
- ✓ manjak iskustva;
- ✓ manjak istraživačke komercijalizacije;
- ✓ slaba kolaboracija između znanstvenika i industrije;
- ✓ administrativne i regulatorne barijere poduzetništva;
- ✓ manjak evaluacije istraživanja, financiranja i promocije kroz sferu performansi.

Također, RH prijeti:

- ✓ „odljev mozgova“;
- ✓ nedostatak izvedive inovacijske strategije;
- ✓ slaba implementacija donesenih strategija i polica;
- ✓ otežan gospodarski rast s negativnim učinkom na budžet i investicije u istraživanju i razvoju;
- ✓ smanjenje priljeva FDI – a.

Ukoliko obratimo pažnju na slabosti i prijetnje, očito je da bi Hrvatska najviše profitirala kroz *greenfield* investicije kroz transfer tehnologije. Prema globalnom indeksu konkurentnosti[58], RH je po usvajanju tehnologija kroz FDI na 114. mjestu od 138 zemalja, a po spremnosti domaćih poduzeća za prihvat novih tehnologija 85. od 138. To je jasan pokazatelj koliko je potrebno poraditi na minimiziranju slabosti.

[58] Schwab, op. cit. (bilj. 37).

Zemlje u razvoju proizvode istu robu kao i razvijene zemlje, ali uz zastarjelu tehnologiju, a neka se roba uopće ne proizvodi zbog nedostupnosti tehnološkog znanja u zemljama u razvoju. Čak i kada se koriste slične tehnologije, zemlje u razvoju ih koriste manje efikasno zbog nedostatka potrebne vještine i sposobnosti. Suprotno neoklasičnim modelima rasta, došlo se do zaključka da tehnologija nije besplatno dobro koje je dostupno svim poduzećima u svim dijelovima svijeta. Štoviše, određene tehnologije nisu dostupne ukoliko ih njihovi vlasnici ne odluče izdati na licencu.[59]

Kako Hrvatska u praksi može profitirati kroz strana ulaganja? Mnogobrojni su utjecaji inozemnih izravnih ulaganja i multinacionalnih kompanija na zemlje primatelje. Multinacionalne kompanije posjeduju brojne resurse koji pomažu rastu i razvitku određene zemlje. Neki od tih resursa su tehnologija, menadžment, *know-how*, kvalificirana radna snaga, međunarodne proizvodne mreže, pristup tržištima i poznatim brendovima. Multinacionalne kompanije također pospješuju razvitak i s tradicionalnog gledišta, povećavajući razinu investicija i zalihe kapitala u zemlji domaćinu.[60]

3.1.1. Birokracija

Ako promotrimo ustroj i razinu produktivnost birokracije u RH, možemo lako primijetiti sličnosti s birokracijom koja je djelovala kao dio Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Tu se odmah nazire problem jer birokracija koja je u nekoj mjeri funkcionirala pod socijalizmom i autokratskim vodstvom ne može biti efikasna i efektivna u sustavu kapitalizma i u demokraciji gdje bi privatni sektor trebao predstavljati glavnu pokretačku snagu u rastu gospodarstva. Obilježja optimalne birokracije definirao je Max Weber još prošlog stoljeća.

Glavne značajke idealnog tipa birokracije prema Weberu su:[61]

1. **precizna podjela rada** – svaki položaj u organizaciji ima jasno definirane obveze i odgovornosti;

[59] Bilas, V., Franc, S. (2006): *Uloga inozemnih izravnih ulaganja i načini poticaja*, EFZG Working Paper Series/EFZG Serija članaka u nastajanju, (13), 1-16.
[60] Ibid.
[61] Weber, M. (1978): *Economy and society: An outline of interpretive sociology (Vol. 1)*, Univ of California Press.

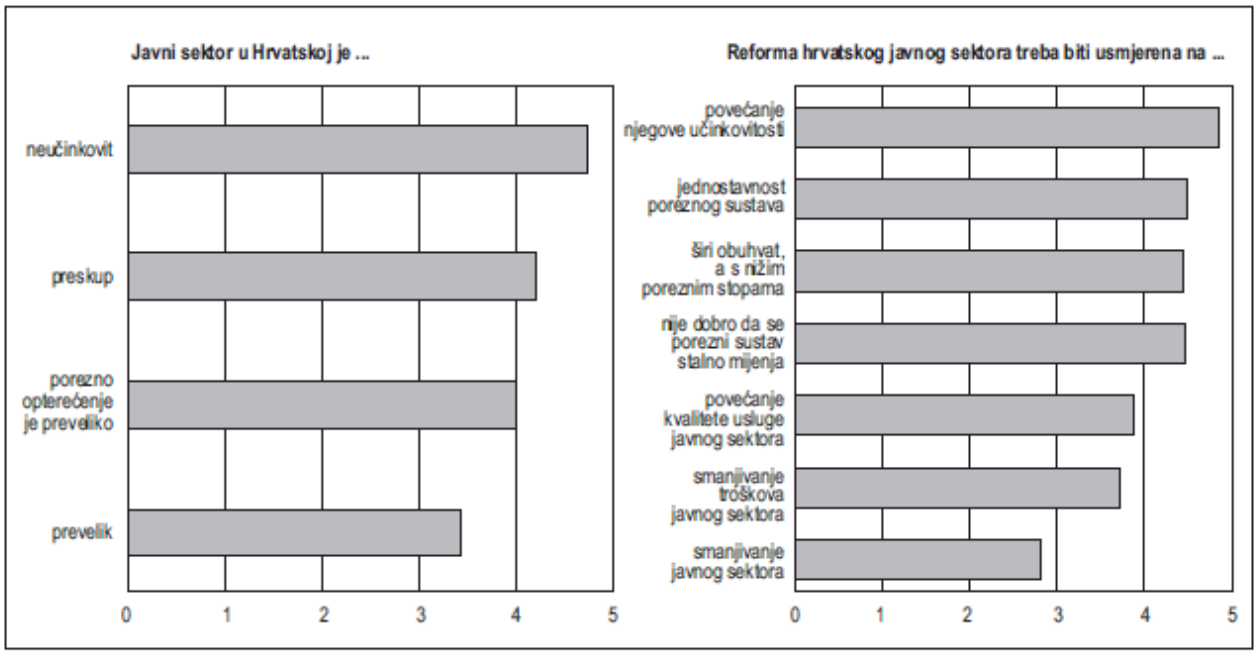
2. **hijerarhija autoriteta** – postoji točno određena linija zapovijedanja, gdje su niži službenici ili uredi odgovorni nadređenima;
3. **precizan sustav pisanih pravila i propisa** – time se određuju obveze i dužnosti, usklađuju djelatnosti i omogućuje nastavljanje aktivnosti bez obzira na promjene osoblja; za svaku odluku birokracije postoji dokument koji se pohranjuje;
4. **naobrazba službenika** – službenici moraju imati kvalifikaciju za obavljanje svoga posla, a to se utvrđuje svjedodžbama i ispitima – na taj se način smanjuje mogućnost zapošljavanja službenika putem rodbinskih veza i poznanstava;
5. **službenici ne posjeduju sredstva na kojima rade** – razvoj birokracije, prema Weberu, odvaja radnike od njihovih sredstava za rad te su službenici zaposleni puno radno vrijeme i za to primaju plaću;
6. **zaposlenje se smatra karijerom** – osigurano je napredovanje prema zaslugama i to ih odvaja od proizvoljnog otpuštanja i pritisaka izvan organizacije;
7. **impersonalnost i objektivnost** – službenici se prema klijentima odnose kao prema predmetima, a ne kao prema osobama; osobni osjećaji isključeni su iz službenog djelovanja i ne utječu na odluke.

Svaka devijacija od Weberovog tipa idealne birokracije predstavlja odmak od same svrhe birokracije, drugim riječima, birokracija postaje svrha sama sebi.

Glavne značajke hrvatske birokracije u praksi bitno variraju u odnosu na Weberovu podjelu što ima pogubne posljedice za konkurentnost, političku i ekonomsku stabilnost, poslovno okruženje i kredibilitet vlade Republike Hrvatske. Problemi birokracije u RH proizlaze iz veličine i produktivnosti javnog sektora te prekomjerne količine regulacije.

Na reprezentativnom uzorku 502 građana, Ekonomski institut u Zagrebu proveo je u 2013. godini terensko anketno istraživanje gdje su se između ostaloga propitali stavovi hrvatskih građana o javnom sektoru. Rezultati su prikazani na slici 1. Jasno je da se dio rezultata prethodne empirijske analize potvrđuje i u percepciji građana. Građani javnom sektoru najviše zamjeraju **neučinkovitost**.[62]

[62] Bejaković, P., Vukšić, G., & Bratić, V. (2011): *Veličina javnog sektora u Hrvatskoj*, Hrvatska i komparativna javna uprava, 11(1), 99-125.

Napomena: Ocjena 1-5, gdje je 1=uopće se ne slažem; 5=u potpunosti se slažem.

Slika 1: Stavovi hrvatskih građana o javnom sektoru

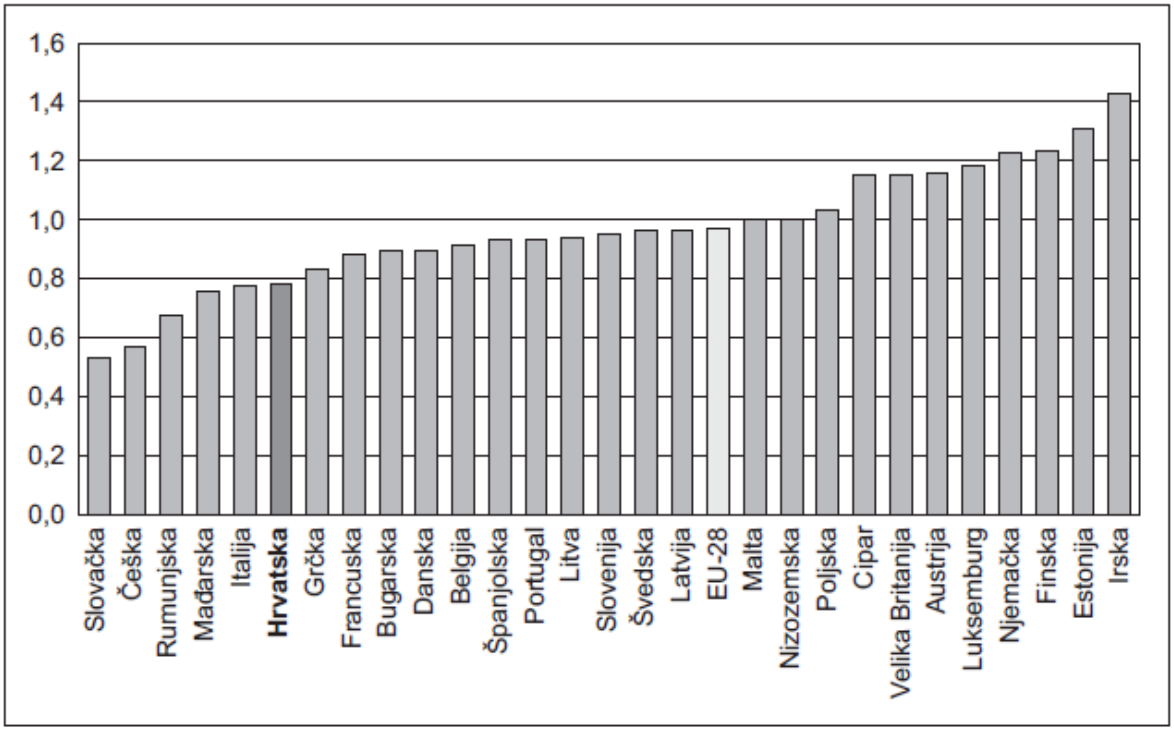
Izvor: Ekonomski institut, Zagreb.

Percepcija hrvatskih građana o učinkovitosti javnog sektora u Hrvatskoj je jasna, ali što kažu relevantne međunarodno usporedive statističke brojke i pokazatelji? U istraživanju Ekonomskog instituta u Zagrebu (2013.) procijenjena je učinkovitost javne uprave u Hrvatskoj na osnovi pet varijabli koje su pak izabrane na osnovi analize teorijskih i empirijskih istraživanja, a to su:

- udio rashoda opće države za konačnu potrošnju u bruto domaćem proizvodu;
- pokazatelji Svjetskog gospodarskog foruma o stupnju:
    - korupcije,
    - birokracije,
    - neslužbenog gospodarstva,
    - neovisnosti sudstva.

Dobiveni rezultati za Hrvatsku i usporedba s drugim zemljama članicama Europske unije prikazani su na slici 2.[63]

[63] Bejaković, op. cit. (bilj. 62).

Slika 2: Učinkovitost javne uprave po jedinici rashoda među zemljama EU

Izvor: Ekonomski institut, Zagreb.

Rezultati potvrđuju prevladavajuće stavove građana o nedovoljnoj učinkovitosti javnog sektora. Učinkovitost javne uprave u Hrvatskoj ispod je prosjeka Europske unije. Javna uprava u Hrvatskoj ostvaruje 0,8 rezultata na jedinicu rashoda. Manju razinu učinkovitosti pokazuju samo Slovačka, Češka, Rumunjska, Mađarska i Italija. Istovremeno sve druge zemlje članice EU imaju veću razinu učinkovitosti javne uprave.

Problemi u birokraciji RH, poput nerazvijene infrastrukture unutar javnih institucija, manjka transparentnosti, sporog tekućeg poslovanja i rješavanja problema, korupcije i neprikladnog ponašanja javnih službenika direktno utječu na smanjenje konkurentnosti RH u odnosu na druge zemlje i samim time smanjuju potencijalne priljeve FDI – a u zemlju.

Nedostatak optimalno razvijene infrastrukture unutar javnih institucija predstavlja korijen većine problema. Javnim institucijama nedostaje dobro osmišljena i razvijena informatička infrastruktura koja bi uvelike poboljšala efikasnost i efektivnost javnih službenika. Informatička infrastruktura trebala bi biti dizajnirana na način da zadovolji potrebe brze i precizne komunikacije unutar i između institucija te da osigura informacije za građane.

Manjak transparentnosti proteže se kroz sve aspekte birokracije i javnih institucija. Proračuni su uglavnom zatvoreni, što znači da su često nedostupni, a ako i jesu dostupni, građanima su većinom nerazumljivi.[64] Za potencijalnog investitora važno je prikupljanje dobrih i kvalitetnih informacija prije ulaganja u određenu regiju ili zemlju. Ukoliko investitor ne može pribaviti potrebne informacije ili može pribaviti samo dio potrebnih informacija (uz opasnost primanja netočnih i zastarjelih informacija u slučaju nepravilnog ažuriranja), tada rizik ulaganja eksponencijalno raste. Nedostatna transparentnost u javnim institucijama također igra važnu ulogu u privlačenju FDI – a zbog rizika gubljenja povjerenja i samouvjerenosti stranih investitora u javne institucije.

Neprikladno ponašanje javnih službenika može se reflektirati na javnu sliku hrvatskih javnih institucija u očima investitora. Takvo ponašanje javnih službenika može se okarakterizirati lijenošću, nezainteresiranošću za probleme klijenata, bezobraznim ophođenjem, bahatošću, manjkom komunikacije s klijentima i ostalim javnim službenicima te opiranju promjenama. Iako se javne institucije ne natječu direktno s privatnim sektorom ili drugim javnim ustanovama, one moraju paziti na svoj imidž jer nepridržavanjem etičkih kodeksa poslovanja narušava se imidž RH koji za posljedicu ima negativan utjecaj na priljev FDI – a.

Dugo vrijeme čekanja za rješavanje problema odnosi se na vrijeme koje je potrebno za nabavu određenih dokumenata, potpisa i pečata. U Hrvatskoj je potrebno u prosjeku godinu dana da se dobije građevinska dozvola, dok je trošak šest i pol puta veći od dohotka po stanovniku. Velika indolentnost lokalne uprave očita je u činjenici da se samo na uvođenje u zemljišne knjige čeka u prosjeku tri mjeseca.[65] Prema World Bank's *Doing Business* ranku[66] RH je od 190 država na 95. mjestu po vremenu i jednostavnosti osnivanja poduzeća, a na 128. mjestu po broju potrebnih građevinskih dozvola i potrebnom vremenu za izdavanje tih dozvola.

Hrvatskoj kronično nedostaje *greenfield* ulaganja. Kada se investitori pak odluče za takvo ulaganje, odgovorne institucije trebale bi presložiti prioritete i resurse prema što glađoj realizaciji da takvi projekti ne bi zastajali zbog „dječjih bolesti" sustava. U praksi to nažalost nije slučaj i projekti vrijedni milijarde kuna, koji potencijalno mogu imati pozitivni utjecaj na

[64] Đurman, P. (2013): *Transparentnost u javnom upravljanju*, HKJU – CCPA, god. 13., br. 4., 1305–1325.
[65] Jutarnji.hr, op. cit. (bilj. 55).
[66] The World Bank (2017): *Doing Business*, raspoloživo na: http://www.doingbusiness.org/rankings [pristupljeno: 15.9.2017]

gospodarski rast i imidž zemlje, stoje na mjestu zbog neefektivne birokracije.[67] Osim nanošenja štete ugledu RH kao povoljne destinacije za ulaganja i zakidanja potencijalnog rasta nacionalne ekonomije, također se nanosi šteta investitoru u visini fiksnih troškova poslovanja i oportunitetnog troška.

Mnogi od ovih problema mogu se riješiti otvaranjem *one – stop shopa*. *One – stop shop* internetska je stranica vlade gdje je moguće dobiti sve potrebne dokumente za pokretanje posla u roku od jednog do dva dana. Poduzetnik bi trebao biti u kontaktu sa samo jednim službenikom, u samo jednoj agenciji, gdje može dobiti sve potrebne informacije i predati potrebnu papirologiju preko interneta bez potrebe osobne prisutnosti u odgovornim institucijama. *One – stop shopovi*, osim što veoma smanjuju vrijeme potrebno za otvaranje posla, pružaju investitorima sve potrebne informacije na jednome mjestu i time olakšavaju čitav proces i uklanjaju veliku većinu administrativnih i birokratskih prepreka i troškova. Mnoge zemlje koje su otvorile *one – stop shopove* olakšale su i skratile cijeli proces otvaranja poduzeća za nekoliko puta što je rezultiralo povećanjem konkurentnosti i povećanim priljevom FDI – a. Hrvatska je službeno otvorila *one – stop shop* pod nazivom **hitro.hr** pod opisom:[68]

> *"HITRO.HR je servis Vlade Republike Hrvatske za ubrzanu komunikaciju građana i poslovnih subjekata s državnom upravom. Svrha mu je podizanje razine usluga povećanjem brzine, učinkovitosti, fleksibilnosti i transparentnosti rada državne uprave.*
>
> *HITRO.HR na jednom mjestu građanima i poduzetnicima omogućava brži i jednostavniji pristup informacijama i uslugama. Na HITRO.HR šalterima unutar Financijske agencije možete na lakši i brži način osnovati trgovačko društvo ili otvoriti obrt. HITRO.HR servis pruža i web usluge koje su dostupne iz vlastitog ureda ili doma, 24 sata dnevno, u vrijeme kada to Vama najviše odgovara."*

Kroz navedeni opis se daje naslutiti da su sve funkcije i usluge koje bi *one – stop shop* trebao osigurati i prisutne, no u praksi hitro.hr nije ništa važnije olakšao proces otvaranja poduzeća.[69] Primarna svrha *one – stop shopova* je preseljenje cijelog procesa otvorenja poduzeća na internet; hitro.hr zakazao je u tom pogledu obzirom da je odmah od početka procesa potrebno biti fizički prisutan u uredu hitro.hr – a. Ostatak procesa otvaranja prožet je redundantnim

[67] Gudić, D. (2017): *Ogorčeni Vicenco Blagaić*, dostupno na: http://slobodnadalmacija.hr/novosti/biznis/clanak/id/508324/ogorceni-vicenco-blagaic-mjesecno-gubim-70-tisuca-eura-sve-sam-ulozio-u-odlicnu-investicijsku-pricu-a-zapela-je-iz-potpuno-suludog-razloga [pristupljeno: 25.08.2017]

[68] Hitro.hr (2017): *O Hitro-hr - u*, raspoloživo na: http://www.hitro.hr/Default.aspx?sec=28 [pristupljeno: 25.08.2017]

[69] Vecernji.hr (2017): Htio otvoriti tvrtku pa opisao nelogičnosti birokracije, dostupno na: https://www.vecernji.hr/vijesti/mladic-htio-otvoriti-tvrtku-pa-opisao-probleme-i-nelogicnosti-birokracije-bilo-bi-vrijeme-da-jednom-poslusate-inace-ce-svi-otici-1164164 [pristupljeno: 25.08.2017]

koracima, nepotrebnim restrikcijama u odabiru imena poduzeća, kašnjenjima u odnosu na deklarirano vrijeme trajanja aktivnosti, banalnim greškama poput krivog prijepisa dokumenata što za posljedicu ima dodatno kašnjenje i trošak. Stoga se može zaključiti da hrvatski *one – stop shop* nije zadovoljio osnovne uvjete praktične primjene, već je osnovan iz potrebe da se može izjaviti da deklarirana usluga postoji.

Pretjerana birokratizacija, između ostaloga, dovodi u pitanje etičnost vladine politike. Istraživanje Deve[70] ukazuje na činjenice da politička i društvena elita koristi pretjeranu birokratizaciju kao alat za ostvarivanje vlastitih ciljeva i interesa na račun ostatka društva, primarno za utvrđivanje vlastitih pozicija moći i osobnog bogaćenja. Takva uloga birokracije se kroz eksploataciju naroda primarno odražava na smanjenje stupnja razvoja znanosti i tehnologije. Niski udio znanosti i tehnologije u obrazovanju i poslovnom okruženju rezultiraju povećanjem „odljeva mozgova", smanjenjem i stagnacijom razine kvalitete života, usporavanjem društvenog i ekonomskog napretka te nižom razinom konkurentnosti na otvorenom tržištu.

Iz ove analize može se zaključiti da pretjerana birokracija ima negativan utjecaj na privlačenje FDI – a. Potrebno se fokusirati na rješenja koja bi za rezultat imala optimizaciju birokracije poput obuke i osposobljavanja javnih službenika, eliminacije nepotrebnih pravila i regulacija koja opterećuju privatni i javni sektor, efikasnije komunikacije između i unutar javnih institucija, smanjenja broja državnih službenika, implementacije efikasne informacijske infrastrukture, promjene orijentacije javnih institucija na potrebe otvorenog tržišta i veće transparentnosti u osiguravanju javnih informacija.

3.1.2. Javni sektor

Iako na prvi pogled veličina i efikasnost javnog sektora nemaju izravan utjecaj na privlačenje stranih investicija, imaju veliki utjecaj na visinu rizika zemlje i visinu opterećenja poreznog sustava. Ta dva faktora u velikoj mjeri utječu na atraktivnost RH kod privlačenja FDI – a kroz ekonomsku stabilnost zemlje, kredibilitet vladine politike, učestalost etičnog poslovanja, konkurentnost, makroekonomsku stabilnost i sl.

[70] Deva, S. (1986): *Bureaucracy and development*, Economic and Political Weekly, M149-M155.

Zaposleni u javnom sektoru državni su službenici i namještenici, službenici i namještenici u javnim službama, državni dužnosnici imenovani na dužnost u državnom tijelu ili javnoj službi i pravosudni dužnosnici.[71] Rad zaposlenika u javnim službama određen je Temeljnim kolektivnim ugovorom za službenike i namještenike u javnim službama. Sukladno Zakonu o plaćama službenika u javnim službama propisuju se prava i obveze[72] koje su u skladu sa Weberovim značajkama birokracije:

- ✓ učinkovitost i odgovornost u javnim službama;
- ✓ pravednost i solidarnost;
- ✓ jednaka plaća za jednaki rad i rad jednake vrijednosti;
- ✓ suradnja u području radnih odnosa, socijalnog osiguranja i zapošljavanja.

Broj zaposlenih u hrvatskom javnom sektoru u 2008. godini iznosio je 388.222; od toga u općoj državi 317.265, a u hrvatskim javnim poduzećima 70.957.[73] Broj zaposlenih se povećavao bez obzira na potrebu i stanje u gospodarstvu. Najveći pokazatelj neosjetljivosti javnog sektora na krizu kretanje je broja zaposlenih od 2008. pa nadalje; dok je u privatnom sektoru izgubilo posao oko 150.000 ljudi, javni sektor je narastao. Uzmemo li u obzir i umirovljenja, u razdoblju od 2010. do 2016. godine u javnom sektoru zaposleno je skoro 50.000 novih ljudi.[74] Iako su vladajuća tijela kroz to razdoblje provela niz "bolnih rezova", najviše u području ulaganja i time dodatno naštetili gospodarskom rastu, nejasno je kako je javni sektor uspio narasti dok je ostatak zemlje jedva opstajao, naročito obzirom na činjenicu da nije bilo potrebe za većim kapacitetom javnog sektora.

U Hrvatskoj posebnost su i visoke plaće u odnosu na produktivnost radne snage. U Sloveniji plaće su više u apsolutnim iznosima za gotovo 30%, ali je i produktivnost radne snage mnogo viša, za 45%. Treba spomenuti i važan podatak da je slovenski BDP veći za 70% u odnosu na hrvatski.[75] Prema tome, unatoč višim plaćama, slovenski radnici su jeftiniji, odnosno manji je trošak rada.[76]

[71] Zakon o Registru zaposlenih u javnom sektoru, 21.08.2016.
[72] Temeljni kolektivni ugovor za službenike i namještenike u javnim službama (Narodne novine, br. 24/17).
[73] Bejaković, P., Bratić, V., & Vukšić, G. (2010): *Komparativna analiza zaposlenosti i naknada za zaposlene u javnom sektoru u Hrvatskoj i u Europskoj uniji*, Društvena istraživanja, 21(1), 101-111.
[74] Bakić N. (2017): *Najvažniji grafikoni za Hrvate*, dostupno na: https://eclectica.hr/2017/09/14/najvazniji-grafikoni-za-hrvate-ikada/ [pristupljeno: 28.08.2017]
[75] Cjelovito izvješće, br. 48879-HR. Zagreb: Svjetska banka, 2009., 2009:34
[76] Radić, M. (2016): *Analiza zaposlenosti u javnom sektoru Republike Hrvatske*, završni rad. Diss. University of Split. Faculty of economics Split.

Najviše prosječne (neto) plaće RH svake su godine isplaćene javnom sektoru, nakon čega slijede poduzeća u državnom vlasništvu i privatni sektor. Primjerice, prosječna mjesečna neto plaća u 2012. godini u javnom sektoru iznosila je, prema izjavama ispitanika Ankete o radnoj snazi, nešto preko 5.220 kuna; zaposlenika u državnim poduzećima nešto ispod 4.950 kuna, a zaposlenika u privatnom sektoru 4.200 kuna. Obzirom na najveći prosječni broj sati rada na mjesečnoj razini u privatnom sektoru, razlika u plaćama po satu između javnog i privatnog sektora još je izraženija. Rast prosječnih nominalnih plaća u svim sektorima u razdoblju krize i razdoblju ozbiljnog smanjivanja zaposlenosti sugerira da u Hrvatskoj postoji razmjerno snažna nominalna rigidnost plaća.[77] Troškovi na plaće hrvatskog javnog sektora, transfere i subvencije, uz korištenje dobara i usluga, posebno su veliki u odnosu na zemlje srednje i jugoistočne Europe s kojima se Hrvatska voli uspoređivati.

Na pitanje zašto su hrvatske plaće visoke u odnosu na produktivnost (što se ujedno odražava i na stratešku učinkovitost hrvatskog javnog sektora) nekoliko je mogućih odgovora:[78]

- nekonkurentno utvrđivanje plaća u još uvijek velikom javnom sektoru;
- plaće u javnom sektoru utvrđuju tzv. zajamčene minimalne plaće čime u isti mah utječu na plaću u privatnom sektoru;
- kruta zaštita zaposlenja koje daje tzv. *insiderima*, tj. radnicima što imaju sigurne poslove, jaku pregovaračku moć;
- iznimno jaka prisutnost sindikata, poglavito u hrvatskom javnom sektoru i veliko pokriće kolektivnim ugovorom daje sindikatima moć da utvrđuju plaće;
- visoki porezi na plaću;
- neusklađenost stečenih znanja i vještina s potrebama hrvatskog javnog sektora.

Dakle, može se zaključiti da se relativno visoke plaće u hrvatskom javnom sektoru manifestiraju kroz sinergijski učinak triju važnih čimbenika:

- brojnosti javnoga sektora,
- krute zaštite zaposlenih,
- jake pregovaračke moći sindikata.

Takvo stanje dovodi do blokade procesa restrukturiranja koji je važan i za funkcioniranje društva i države, ali i za podizanje opće konkurentnosti hrvatskoga gospodarstva.

[77] Radić, op. cit. (bilj. 76).
[78] Svjetska banka (2009): Cjelovito izvješce, br. 48879-HR, Zagreb.

Efikasnost organizacijske strukture opće države povezana je s kompleksnim ustrojstvom hrvatske države. Postoji sklonost da se operativni poslovi određenih ministarstva *outsourcaju* kroz agencije, premda za to ne postoje vrlo snažni razlozi. Odnosno, kada se to već dogodi, nameće se pitanje zašto se broj službenika u predmetnom ministarstvu ne smanjuje. Prevelika državna uprava ne može učinkovito donositi odluke ni pružati usluge.[79]

Pretjerana fragmentacija državnog sektora za rezultat daje neravnomjernu, pretjeranu i neučinkovitu birokraciju. Preko pola lokalnih samouprava ima manje od 3000 stanovnika, a oko 70% svih općina ima manje od 5000 stanovnika što bitno ograničava njihovu efikasnost. Također, 85% svih općina pokriva samo pola stanovništva RH.[80] Teško je zadržati ravnomjernu kvalitetu i raspon usluge kroz toliki broj lokalnih samouprava. Jedna od nuspojava takvog neefikasnog ustroja nepotrebno je kompliciranje poslovne okoline. Često je nejasno koliko je zapravo dokumenata potrebno za voditi posao ili zatražiti građevinsku dozvolu, a uz netransparentnost također se događa da se nadležnost raznih državnih agencija i administrativnih ureda preklapa što dodatno komplicira poslovanje. Potrebno je provesti fiskalnu decentralizaciju, povećati razinu transparentnosti i smanjiti broj parafiskalnih nameta. Više od pola potrošnje jedinica lokalnih i regionalnih samouprava odnosi se na operativne troškove i plaće, bez obzira na to što se djelatnici zdravstva i obrazovanja plaćaju iz državnog proračuna. Zbog toga se na javne investicije troši manje od četvrtine ukupnog proračuna što je nedovoljno za osiguranje dugoročnog gospodarskog rasta.[81]

Bez restrukturiranja hrvatskog javnog sektora i rezanja javne potrošnje u smislu poreznog rasterećenja privatnih poslodavaca nema ni povećanja konkurentnosti u hrvatskom realnom sektoru koji uredno izvršava svoje obaveze, odnosno puni hrvatski državni proračun.[82]

Treba naglasiti da je hrvatski javni sektor za sada izmakao temeljitoj reformi i uređenju, a promjene su se odvijale *ad hoc* i parcijalno. Zbog toga će se u budućim analizama morati preispitati potreba postojanja tolikog broja lokalnih i regionalnih jedinica, a posebice općina s niskim fiskalnim kapacitetima.[83] Bilo bi korisno izraditi detaljan registar zaposlenih u javnom sektoru koji bi uključivao i sve trenutačne nedostatke podataka, poput onih o broju

[79] Šarić, M. (2014): *Važnost restrukturiranja hrvatskog javnog sektora*, Tranzicija, 15(32), 131-143.
[80] Crivelli E., Lybek T., Omoev M., & Shi W. (2016): *Selected issues: Republic of Croatia*, International Monetary Fund, Washington, D.C.
[81] Ibid.
[82] Šarić M., op. cit. (bilj. 79).
[83] Bejaković, P., Vukšić, G., & Bratić, V. (2011): *Veličina javnog sektora u Hrvatskoj*, Hrvatska i komparativna javna uprava, 11(1), 99-125.

zaposlenika u regionalnim izvanproračunskim korisnicima, lokalnim komunalnim i ne komunalnim poduzećima i drugim proračunskim korisnicima.

Restrukturiranje hrvatskoga javnog sektora, odnosno povećanje učinkovitosti javnih poduzeća i državnih poslovnih sustava mogu u najmanju ruku kratkoročno negativno utjecati na hrvatske građane, poglavito kod onih građana koji rade u takvim sustavima, ali dugoročno za hrvatsko društvo i državu, ukoliko se reforme provedu, može predstavljati strateški iskorak u smislu odgovornosti, učinkovitosti i održivosti kad je u pitanju hrvatski razvoj i budućnost građana.[84] Tako se signalizira potencijalnim investitorima da Hrvatska ulaže napore da bi se osigurala optimalna okolina za poslovanje.

Iako smanjenje broja zaposlenih u javnom sektoru i kvalitetnije radno osposobljavanje zvuči kao logičan korak prema efektivnijoj i efikasnijoj birokraciji, u praksi ipak postoje problemi, prvenstveno zbog ukorijenjene korupcije i otpora na promjene. Smanjenje broja zaposlenih bi vrlo vjerojatno rezultiralo padom efektivnosti zbog otpora javnih službenika oko preuzimanja posla bivših kolega iako za to imaju kapacitet; visina korupcije bi u najboljem slučaju ostala ista ili bi se povećala jer se većim obujmom posla po javnom službeniku otvaraju dodatne prilike za zahtijevanje mita i usluga u zamjenu za poseban ili čak normalan tretman. S druge strane, kvalitetnije osposobljavanje moglo bi također rezultirati većom količinom korupcije.[85] Obzirom da su talentiraniji i obrazovaniji javni službenici podložniji subjektivnom dojmu da više vrijede zbog bolje izobrazbe i radne sposobnosti, veće su šanse da će se prepustiti koruptivnim radnjama ukoliko smatraju da im je trošak produktivnog rada veći od oportunitetnog troška korupcije. Idealno rješenje leži u uvođenju meritokratskog ustroja i predvidivih bonusa za dugotrajnu karijeru.[86] Zapošljavanje po pravilima meritokracije povećava prosjek radne efektivnosti i efikasnosti dok predvidivi bonusi i nagrade za dugotrajnu karijeru umanjuju privlačnost preuzimanja rizika kratkotrajne dobiti prepuštanjem koruptivnim radnjama.

Uz takav sustav, kroz reforme bi se trebalo regulirati pitanje agencija i drugih parafiskalnih institucija, definirati strategiju razvoja zapošljavanja u javnom sektoru pa bi se time u općoj

[84] Šarić M., op. cit. (bilj. 79).
[85] Murphy, K., Andrei S., & Vishny, R. (1991): *Allocation of Talent: Implications for Growth*, Quarterly Journal of Economics, 106.
[86] Weber, op. cit. (bilj. 61).

državi i javnim poduzećima poboljšala njegova kontrola i metode i primali bi se oni zaposlenici za kojima postoji stvarna potreba u sustavu.[87]

Javni sektor u Republici Hrvatskoj strateška je točka svih pogleda ekonomske politike, bilo da je riječ o neophodnosti dubljih strukturnih reformi ili pak o slabim, odnosno ograničenim učincima mjera vladine ekonomske politike. Koliko je problem sužavanja javne potrošnje žilav, politički izazovan i u samoj unutarnjoj strukturi kompleksan, pokazuju i primjeri zemalja koje su po općim ocjenama uspješno prošle tranziciju i ušle u europske i euro-atlantske integracije.

Važnost restrukturiranja hrvatskog javnog sektora je u tome da se uspostavi učinkovita i proračunski prihvatljiva javna služba utemeljena na stručnosti i u skladu s najboljim upravljačkim tradicijama EU – a. Posebnu pozornost treba posvetiti strateškim ciljevima poput poboljšanja organizacijske učinkovitosti i smanjenja troškova državne uprave, pojednostavljenja administrativnih postupaka radi lakšeg ostvarivanja prava građana, nastavka izgradnje učinkovitijeg i razvidnijeg sustava pružanja javnih usluga građanima te podizanju kvalitete pružanja istih, poboljšanja nadzora nad radom tijela državne i javne uprave kroz nadzorne odbore i upravna vijeća u skladu s kodeksom najboljih praksi korporativnog upravljanja.[88]

3.1.3. Korupcija

Korupcija u RH osim očitog djelovanja na povećanje troškova poslovanja ima direktan i indirektan utjecaj na cijelu lepezu faktora poput rizika zemlje, makroekonomske stabilnosti i zdravlja poslovne okoline, koji su osim u privlačenju FDI – a, veoma bitni za stabilnost nacionalnog gospodarstva.

Hrvatska je prema indeksu percepcije korupcije[89] rangirana na 56. mjestu u 2016. godini s dugogodišnjim prosječnim trendom rasta.

Negativni učinci korupcije argumentiraju se činjenicom da korupcija djeluje kao arbitrarni porez koji povećava troškove i koji narušava učinkovitu raspodjelu resursa i pravednu

[87] Bejaković et al., op. cit. (bilj. 83).
[88] Ibid.
[89] Indeks percepcije korupcije (engl. Corruption Perceptions Indeks (CPI)) je najopsežnije svjetsko ocjenjivanje zemalja prema stupnju percepcije raširenosti korupcije među državnim službenicima i političarima.

raspodjelu dohotka.[90] No, protumačiti učinke korupcije samo kao poreza nije dovoljno ako uzmemo u obzir opasnu prirodu same korupcije zbog doze tajanstvenosti i nesigurnosti koja ide ruku pod ruku s koruptivnim radnjama. U prisutnosti korupcije, investitori i poduzetnici znaju da će dio njihovog ulaganja morati biti izdvojen za mito javnim službenicima i jasno je da time gube volju za ulaganjem, naročito ako znaju da mogu uložiti u druge konkurentnije zemlje koje osim uredne i produktivne birokracije, nude i bolju poslovnu klimu.

Dvije vrste korupcije koje imaju najviše utjecaja na privlačenje FDI – a su:

- **Politička korupcija** koja je prisutna među visokim državnim dužnosnicima i političarima koji imaju pravo donošenja političkih odluka, odnosno provjerene visoke ovlasti iz kojih proizlazi i velika odgovornost da će pri obnašanju dužnosti zastupati javne interese.[91] Oblici političke korupcije pronevjere su novca u političkom sustavu neke zemlje od strane političkih kandidata i političara na vlasti, onemogućavanje privatnom sektoru da kupi politički utjecaj, korupcija u izbornom postupku, utjecaj na pravni sustav države da neučinkovito procesuira i time štiti kaznena djela korupcije kao i utjecaj na zakonodavnu vlast da legalizira povoljniji tretman za pojedine interesne skupine. Politička korupcija veoma je raširena u RH. Iako nema direktni utjecaj na atraktivnost RH kod privlačenja FDI – a, ima indirektni utjecaj na većinu ostalih relevantnih faktora, prvenstveno na rizik zemlje, stabilnost zemlje, kredibilitet vladine politike, imidž zemlje, netransparentnost, kriminal i razinu nelojalne konkurencije.
- **Administrativna korupcija** proizlazi iz ovlasti državne i lokalne administracije i odnosi se na djelatnike javne uprave zadužene za provedbu odluka i propisa. Djelatnici javne uprave zbog svojih individualnih slabosti postaju skloni korupciji. Iako imaju niže ovlasti od visokih državnih dužnosnika i političara, s njom se u pravilu građani najviše susreću, i to u kontaktu sa službenicima i nižim dužnosnicima.[92] Administrativna korupcija izravno utječe na atraktivnost ulaganja u RH domaćim i stranim investitorima.

Čimbenike koji uzrokuju korupciju možemo promatrati kroz subjektivno (osobno) i objektivno (društveno) djelovanje. Kada govorimo o subjektivnom djelovanju ono uvjetuje

[90] Mauro, P. (1995): *Corruption and Growth*, Quarterly Journal of Economics CX, no. 3(August): 681-712.
[91] Budak, J. (2006): *Korupcija u Hrvatskoj: percepcije rastu, problemi ostaju*, Privredna kretanja i ekonomska politika.
[92] Ivić, op. cit. (bilj. 38).

ravnodušnost osobe prema korupciji ili sklonosti među koje možemo ubrojiti npr. odsutnost osjećaja odgovornosti, nebrigu o moralu, zapostavljanje profesionalne etike i sl. Takvo poimanje korupcije problem je kulture. Ako među cjelokupnim stanovništvom neke države prevladava mišljenje da je korupcija normalan sastavni dio svakodnevnog života kao što je to slučaj sa Republikom Hrvatskom, može se sa sigurnošću reći da takva država ima veliki problem s razinom učestalosti korupcije i stupnjem tolerancije prema korupciji. Pojava korupcije u državnom sektoru koja se tolerira kao prihvatljiv obrazac ponašanja može se proširiti i u druga područja. U situacijama kada korupcija i ekonomski rast koegzistiraju, koruptivne aktivnosti stvaraju dodatne transakcijske troškove i distorziju u funkcioniranju tržišta i države. Tada dolazi do osiromašenja zemlje i upitan je njezin budući ekonomski rast i društveno – ekonomski razvoj jer se u slučaju visokog stupnja tolerancije na korupciju, pri čemu ona predstavlja prihvatljiv način djelovanja, obeshrabruju legitimne ekonomske aktivnosti.

No, iako istraživanje javnog mnijenja u Hrvatskoj pokazuje da korupcija vlada u Hrvatskoj u velikoj mjeri, uvidom u kaznenopravne statistike o broju prijavljenih korupcijskih kaznenih djela i za djela optuženih i osuđenih osoba, te statistike upućuju da u Hrvatskoj nema mnogo korupcije i da s tog gledišta nema razloga za zabrinutost. To predstavlja veliki problem u borbi s korupcijom jer ako se ne može osigurati prijavljivanje korupcije od strane svjedoka i pogođenih, korumpirani javni službenici ne mogu odgovarati za svoja nedjela. Građani su svjesni prisutnosti korupcije jer prema istraživanju Transparency internationala, 5 od 6 parametara korupcije u Hrvatskoj ocijenjeno je negativnom ocjenom. Neki od parametara su veličina problema korupcije naspram drugih državnih problema, učinkovitost vlade u borbi protiv korupcije, razinu korupcije u tijelima vlade i socijalnu prihvatljivost prijavljivanja korupciju odgovornim tijelima. Broj ljudi koji su koristili mito za osobnu dobit je jedini parametar ocijenjen prolaznom ocjenom.

Broj prijavljenih djela korupcije u svijetu i u Hrvatskoj neznatan je u odnosu na pretpostavljene stvarne razmjere korupcije.[93] Prema istraživanju GBC – a[94] samo 15 % građana u Republici Hrvatskoj smatra da je socijalno prihvatljivo prijaviti korupciju. Razlozi tako niskog i poražavajućeg broja su nepoznati, ali može se pretpostaviti da kultura prihvaćanja korupcije i strah od reakcije vladajućih političkih aktera na kritike nose veliki dio

[93] Kregar, J. (2003): *Corruption in Croatia: Risks and Actions*, www.transparency.hr.
[94] Globalni korupcijski barometar (engl. Global corruption barometar (GBC)) je mjerilo javne procjene visine, raširenosti i područja rizika korupcije. Usmjeren je na razlikovanje percepcije između društvenih skupina te razlikovanje između područja rizika korupcije.

krivnje. Tako smo svjedoci brojnih situacija gdje svaka javna kritika prema vladi izaziva reakciju policijskog represivnog aparata. Indikator slobode medija[95] smjestio je Hrvatsku na 74. mjesto od mogućih 180. Poražavajući je podatak da je Hrvatska u samo jednu godinu pala za 11 mjesta što jasno ukazuje na pokušaj cenzure kritika upućenih prema odgovornim osobama. „Reporteri bez granica" navode da je takav pad uzrokovan nizom faktora, prvenstveno: novinari koji istražuju korupciju i organizirani kriminal često su izloženi uznemirivanju; radnje klevetanja su kažnjive s do tri godine zatvora; kriminalizacija satiričnih medija traje još od 2013. godine; miješanje vlade u rad hrvatske nacionalne televizije predstavlja sve veću prijetnju za slobodu i neovisnost medija u zemlji; u ožujku 2016. godine je premješteno i otpušteno 70 novinara od strane parlamenta te su zamijenjeni s politički podobnijim osobama. Javno nezadovoljstvo visinom korupcije u RH veoma je izraženo i prvi bi korak u rješavanju tog problema sigurno bilo povećanje transparentnosti rada organa javne službe.

Transparentnost i pristup informacijama najveći su neprijatelji korupcije, a osim što građane potiču na političku participaciju, ti čimbenici pridonose i gospodarskom razvitku. Ideja otvorenosti podataka predstavlja koncept prema kojemu javni podaci, odnosno informacije kojima raspolažu tijela javne vlasti, trebaju biti dostupni za korištenje i ponovnu uporabu svim građanima. Objava podataka služi kao alat za sprječavanje korupcije jer time rad tijela javne vlasti postaje više transparentan, a istovremeno potiče političku participaciju građana. Može se zaključiti da objava podataka utječe na povećanje učinkovitosti rada javne uprave kroz razmjenu podataka unutar i između tijela javne uprave.[96]

Osim kulture, na korupciju utječe i pravni sustav tj. volja pravnog sustava da se s korupcijom efektivno obračuna. Ako u jednadžbu ubacimo i prisutnost korupcije u samom pravnom sustavu, odsutnost objektivnog mjerenja i kontrole njihovog rada te nekonzistentnosti relevantnih propisa i zakona, možemo zaključiti da su primarni mehanizmi sprječavanja i obračunavanja s korupcijom zakazali.

Kada sve institucije pravne države derogiraju, pravosudni sustav više ne osigurava provedbu ugovora i zaštitu vlasničkih prava, a javna uprava usporava poslovne cikluse.[97]

[95] RSF (2017): *Croatia*, raspoloživo na: https://rsf.org/en/croatia [pristupljeno: 28.8.2017]
[96] Žapčić A. (2013): *Transparentnost i otvorenost za povjerenje građana u politiku*, dostupno na: http://gong.hr/hr/dobra-vladavina/pristup-informacijama/transparentnost-i-otvorenost-put-prema-povjerenju-/ [pristupljeno: 10.09.2017]
[97] Budak, op. cit. (bilj. 91).

Visoku prisutnost korupcije u RH također možemo zahvaliti sociološkim uzrocima, prvenstveno vezanim uz tranziciju na tržišno gospodarstvo ranih 1990 – ih godina. U prijelaznim društvima korupcija predstavlja svojevrsni katalizator u uspostavi tržišnih odnosa i služi kao instrument društvene regulacije u uvjetima slabe i neorganizirane javne vlasti.[98] Rezultati i prihvaćeni model privatizacije doveli su do suprotnih rezultata od priželjkivanih. Naime, prihvaćen je model pretvaranja društvenog vlasništva u državno, a tek nakon toga se državno vlasništvo, favorizirajući određene političko – interesne skupine, od slučaja do slučaja pretvaralo u privatno. Sredstva koja su se dobivala od prodaje poduzeća uglavnom su se koristila za pokrivanje proračunskih manjkova, a ne u proizvodna ulaganja. Čitava se privatizacija odvijala stihijski jer se određene privatizacijske odluke nisu uklapale u strategiju razvoja zbog toga što nije bilo nikakve strategije ekonomskog razvoja. Ovakva je privatizacija najviše koristila skupinama ljudi koje je favorizirala vladajuća struktura. Posljedice takve privatizacije nisu bile samo ekonomske i socijalne štete nego se formirao takav model privređivanja koji se oslanjao na razvoju trgovine, širenju uvoza i potrošnje, a istodobno zanemarivao proizvodnju, zaposlenost i izvoz. Za predmet rasprave u ovom radu značajno je da su netransparentna i arbitrarna privatizacija i takav model razvoja negativno utjecali na spremnost stranih investitora da ulažu u Hrvatsku.[99]

Institucionalni uzroci u Republici Hrvatskoj se odnose na nekompetentnost institucija koje su formirane od neadekvatnih i nefunkcionalnih javnih službi u kojima dolazi do neprofesionalnosti u zapošljavanju kroz nepotizam, kronizam, političku podobnost i slično. Kronizam je imenovanje na položaje ili dodjeljivanje istaknutih položaja prijateljima bez obzira na njihove kvalifikacije za te položaje. Kronizam se javlja kada su „postavljatelj“ i „postavljeni” u društvenom kontaktu. Često je postavljatelj nesposoban obavljati svoj posao ili zadovoljavajuće obnašati položaj i iz tog razloga na položaje postavlja pojedince koji ga neće pokušati osporiti ili oslabiti i iznijeti stajališta suprotna onome tko ih je postavio na položaj.[100] Postavljeni se drage volje drže takvog aranžmana u zamjenu za siguran posao i visoku plaću u odnosu na produktivnost rada. Diskrecijsko pravo u provedbi mjera politike im također omogućuje da prihoduju privatnu rentu u vidu mita ili protuusluga dobivenih za usluge iz nadležnosti javne uprave.[101] Time djelatnici javne uprave oduzimaju građanima zajamčeno im pravo na korištenje javnih usluga prema propisima koji vrijede za sve građane

[98] Budak, op. cit. (bilj. 91).
[99] Sisek, op. cit. (bilj. 5).
[100] Libertator (2010): *Kronizam*, preuzeto sa: https://libertator.wordpress.com/2010/03/24/kronizam/ [pristupljeno: 6.7.2017]
[101] Budak, op. cit. (bilj. 91).

jednako.[102] U RH najčešći su oblici administrativne korupcije kada djelatnik javne uprave za mito ili dobivenu protuuslugu nepropisno (izigravajući kriterije ili rokove) izda dozvole i potvrde, omogući povoljniji tretman u pružanju javnih usluga, ili omogući izbjegavanje kazne ili plaćanja poreza.[103]

Državne uprave posebno su izložene optužbama za kronizam zbog toga što raspolažu javnim novcem. Mnoge demokratske vlade potiču se ka transparentnosti u prikazivanju računovodstvenih izvješća i ugovaranju pri javnoj nabavi. Ipak, često nije jasno određeno u kojim slučajevima je nečije postavljanje na pozicije vlasti kronizam. Nije neuobičajeno da se političari okruže visokokvalificiranim podređenima te da razviju društvena, poslovna ili politička poznanstva koja rezultiraju dodjeljivanjem javnih funkcija i pogodovanju pri dodjeli ugovora kod javne nabave. U osnovi, povezanost takvih „poznanika" garancija je uspješnog zadržavanja pozicije moći – zato je kronizam obično lakše uočiti nego prikazati i dokazati. Ekonomske i socijalne troškove kronizma snosi društvo. Ti troškovi javljaju se u obliku smanjenih poslovnih šansi za većinu populacije, smanjene tržišne utakmice, povećanja cijena potrošačkih dobara, smanjenog opsega ekonomije, neučinkovitih ciklusa poslovnih investicija, smanjenja motivacije u organizacijama pogođenim kronizmom i smanjenja ekonomski produktivnih aktivnosti. Praktični troškovi kronizma očituju se kroz lošu izvedbu javnih i privatnih projekata u društvu. Kronizam je „samoobnavljajući" – kronizam rađa kulturu kronizma. To se može spriječiti samo sveobuhvatnim, učinkovitim skupom zakona i pravila i ovlaštenim državnim tijelima koja mogu pomoći pri sudskom procesuiranju.[104]

Nepotizam u zapošljavanju dodatno smanjuje učinkovitost javne uprave obzirom da opada kompetentnost njezinih djelatnika. Općenito, neučinkovitost institucija u korumpiranom društvu koči uvoz i primjenu novih tehnologija, ulaz kapitala, uspješnu privatizaciju, mobilnost i povećanje proizvodnosti radne snage i druge čimbenike ekonomske uspješnosti.[105] Osim toga, broj djelatnika javne uprave korupcijom sve se više povećava zbog privlačne mogućnosti dodatne zarade od korupcijskih aktivnosti s jedne strane, a s druge strane

[102] Situngkir, H. (2004): *The Structural Dynamics of Corruption: Artificial Society Approach*, Computational Economics 0405002, Economics Working Paper.
[103] Budak, op. cit. (bilj. 91).
[104] Libertator, op. cit. (bilj. 100).
[105] North, D. (1990): *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge, UK: Cambridge University Press.

glomazna i korumpirana javna uprava sve je manje učinkovita, a to zatvara začarani krug njezine veličine i slabog funkcioniranja.[106]

Tehnološki uzroci odnose se na stupanj tehnološkog razvitka društva, prvenstveno implementacije informacijsko – komunikacijske tehnologije u radu državne administracije koja omogućava dostupnost informacija o djelovanju državnih i lokalnih vlasti.

Ekonomski uzroci kao netransparentna privatizacija u pretjeranoj, neadekvatnoj i nedobronamjernoj intervenciji države u gospodarstvu rezultiraju nepoštivanjem tržišnih zakonitosti u kojima rad, znanje i vještine ustupaju mjesto koruptivnim načinom stečenim konkurentskim prednostima.

Procesi javne nabave su, zbog financijskih iznosa koje obuhvaćaju i važnosti javnog sektora u nacionalnoj ekonomiji, posebno osjetljivi na koruptivne pojave i pokušaje da se na netransparentan način, malverzacijama i nezakonitostima, izvlači novac na štetu državnog proračuna čime se izravno utječe na prekomjerno trošenje državnih sredstava. Prilikom javnih nabava pogoduje se tvrtkama koje su u nemalom broju slučajeva povezane s političkim podobnostima kao i politički podobnim pojedincima bez obzira kolika je visina i kvaliteta usluga koje pružaju. U takvom poslovnom okruženju strani investitor često nema izgleda sklopiti javno – privatno partnerstvo iako će u velikom broju slučajeva imati najbolju ponudu na javnom natječaju. Ugovaračka korupcija predstavlja posljedicu sklapanja štetnih ugovora, dodjelu koncesija, građevinskih radova, statusa nabavljača roba ili izvršitelja usluga uz ugovaranje provizije, nepoštivanje redovnog postupka u vezi dodjele tih poslova na teret proračunskih sredstava, bez nadzora kvalitete, rokova, načina izvođenja tih radova, izigravanje javnih natječaja u civilnom sektoru poslovanja.[107] Ukoliko se tko požali na postupak javne nabave, to mu može otežati daljnje sudjelovanje u javnim natječajima. Državni ured za reviziju godinu za godinom bilježi nepravilnosti u postupku javne nabave u praktički svim županijama.[108]

Analizirajući percepciju korupcije među hrvatskim gospodarstvenicima dolazimo do zaključaka da se kriteriji pri donošenju odluka o mjerama gospodarske politike i dodjeli državnih ugovora pojedinim poduzećima, u velikom broju slučajeva, formiraju temeljem

[106] Kaufmann, D., Shang-Jin W. (2000): *Does "grease money" speed up the wheels of commerce?,* IMF Working paper br. 64.
[107] Aras , S. (2007): *Korupcija*, Pravnik - radovi, br. 41, 1(84), str. 32
[108] Bađun, M. (2011): *Odnos političke korupcije i javnih investicija–slučaj Hrvatske*, Društvena istraživanja 20.2 (112), 295-316.

osobnih poznanstava s vladinim dužnosnicima pri čemu kod malih poduzeća, za razliku od velikih, dolazi do znatno veće zabrinutosti zbog korupcije prilikom ugovaranja javnih investicija i zbog utjecaja korupcijskih aktivnosti na zakone i mjere gospodarske politike. Zloupotreba položaja i ovlasti odnosi se na tajno dogovaranje poduzeća o cijeni i kvaliteti proizvoda, na osnivanje kartela, čime se utječe na smanjenje efikasnosti tržišta kroz neprimjerenu tržišnu utakmicu. Na taj način pridonosi se stvaranju nelojalne konkurencije naspram investitora koji pokušavaju ući na promatrano tržište. Ukoliko Hrvatska želi suzbiti korupciju na razinu koja neće ugrožavati poštenu tržišnu utakmicu i pravednu raspodjelu resursa, mora pod hitno poduzeti odlučne korake, počevši od prilagodbe legislative pa do primjene transparentnosti procedura u radu tijela javne vlasti.[109]

Iako Republika Hrvatska ima dobru infrastrukturnu povezanost, stanje nije na željenoj razini uslijed neadekvatnog održavanja. Korumpirani političar i javni službenik će od javnog novca kupiti skupu i zastarjelu tehnologiju. Za njega neće biti odlučujuća opća korist, već njegova „provizija“. On će isto tako prihvatiti zajam uz pretjerane kamate pa će prekomjerno zadužiti i svoju i buduće generacije.[110] Ako napravimo uvid u trendove ulaganja u infrastrukturu, na vidjelo će izaći veliki nerazmjer između ulaganja u nove projekte i ulaganja u održavanje postojeće infrastrukture. Sudeći po veličini i strukturi javnih investicija, lošem stanju infrastrukture, nepravilnostima u javnoj nabavi, velikoj ulozi države u građevinskom sektoru i slabim mehanizmima kontrole, u Hrvatskoj na području javnih kapitalnih projekata postoji dosta prilika za političku korupciju, a za to postoje i jake indicije da se iskorištavaju. Korumpirani nositelji vlasti preferiraju kapitalno – intenzivne javne projekte jer je kod takvih projekata lakše ubrati mito.[111]

Naravno, za stanje postojeće infrastrukture nije kriva isključivo korumpiranost dužnosnika, ali očito je da postoji veća sklonost k novim projektima nego održavanju postojećih, možda i zbog potencijalno većega mita. Europska komisija u svojem je izvješću za Hrvatsku naglasila kako se politička korupcija praktički ne istražuje[112], dok je Svjetska banka još 2004. godine navela da Hrvatska ne odudara mnogo od ostalih tranzicijskih zemalja kad je u pitanju administrativna korupcija, ali da zato ima visok stupanj političke korupcije.[113] No, zbog

[109] Aras, op. cit. (bilj. 108).
[110] Budak, op. cit. (bilj. 91).
[111] Bađun, op. cit. (bilj. 109).
[112] European Commission (2009): *Croatia 2009 Progress Report*, Brussels: Commission of the European Communities.
[113] World Bank (2004): *Anticorruption in Transition 2: Corruption in Enterprise-State Interactions in Europe and Central Asia 1999-2002*, The World Bank, Washington D.C.

korupcije neke javne investicije mogu negativno utjecati na ekonomski rast jer imaju nisku prosječnu produktivnost. Usredotočenost na suzbijanje političke korupcije imala bi znatne učinke na racionalizaciju proračunskih rashoda kao i na ekonomski rast pa bi težište primarno trebalo biti u borbi protiv visoke, a ne protiv sitne lake korupcije. Pojačan nadzor nad potrošnjom lokalnih jedinica i detaljno istraživanje nepravilnosti koje bilježe Državni ured za reviziju i Državna komisija za kontrolu postupaka javne nabave bili bi dobar početak u toj borbi. Država bi pak projekte trebala birati na temelju izračuna troškova i koristi te službeno objavljivati završna odstupanja od tih izračuna. Osim toga, javnosti bi trebali biti dostupni ažurni i detaljni podaci o financijama javnoga sektora, što se osobito odnosi na javna poduzeća i proračune lokalnih jedinica.[114]

Još jedna negativna strana korupcije o kojoj se malo priča je to što svaka koruptivna djelatnost uvijek uključuje dvije strane: nečasnog službenika i nesavjesnog građanina. Većina pravnih sustava izjednačava potkupljivače i potkupljenike i tretira ih kao sudionike istog kaznenog djela, označavajući jednoga kao aktivnu, a drugog kao pasivnu stranu.[115] Stoga, ukoliko strani investitor želi sudjelovati na domaćem tržištu, a ispred njega su postavljene barijere u obliku korupcije, on nema izbora nego igrati po pravilima korumpiranog sistema što ga automatski identificira kao suučesnika i kriminalca pred pravnim tijelima.

Neučinkovitost institucija u korumpiranom društvu koči uvoz i primjenu novih tehnologija, uvoz kapitala, uspješnu privatizaciju, mobilnost i povećanje proizvodnosti radne snage i druge čimbenike ekonomske uspješnosti.[116] Povećava se trošak za ulazak na tržište, narušava se konkurentnost i povećava se poslovni rizik. Male tvrtke izloženije su pritiscima birokracije i ne mogu se same boriti sa tržišnom konkurencijom, dok velike korporacije raspolažu s većim financijskim resursima i ljudskim potencijalima, same rješavaju svoje administrativne probleme i same su u mogućnosti zaštititi svoje interese putem korupcije. Suprotstavljanje korupciji trajna je zadaća društva. Ona mora biti ne samo reaktivna već djelovanje za njezino suzbijanje mora biti proaktivno, mora se raditi na sprječavanju nastajanja nove korupcije. Stavovi o korupciji mijenjaju se sukladno trendovima društvenog odnosa prema korupciji,

[114] Bađun, op. cit. (bilj. 109).
[115] Ivić, op. cit. (bilj. 38).
[116] Budak , J. (2006): *Korupcija u Hrvatskoj: percepcije rastu, problemi ostaju*, Privredna kretanja i ekonomska politika, str. 73

nadvladavaju se ukorijenjeni stavovi o korupciji kao društveno nepoželjnom ponašanju. Nulta stopa tolerancije predstavlja krajnji cilj.[117]

Postavljene ciljeve moguće je postići sljedećim mjerama:[118]

- povećanjem integriteta, odgovornosti i transparentnosti tijela javne vlasti;
- jačanjem anti – koruptivnih mehanizama u tijelima javne vlasti (središnje i lokalne);
- snažnijom suradnjom tijela javne vlasti i jačanjem kapaciteta zaduženih za provođenje aktivnosti usmjerenih na borbu protiv korupcije;
- učinkovitim otkrivanjem i suzbijanjem korupcije;
- dosljednom i učinkovitom provedbom postojećeg zakonodavnog okvira u području suzbijanja i prevencije korupcije;
- uspostavom procedura upravljanja korupcijskim rizicima u tijelima javne vlasti;
- jačanjem javne svijesti o uzrocima i posljedicama korupcije i ulozi svakog pojedinog građanina u prevenciji korupcije;
- jačanjem uloge i suradnje sa civilnim društvom u području suzbijanja korupcije;
- razvijanjem međunarodne suradnje na području borbe protiv korupcije;
- jačanjem aktivne uloge medija u poticanju osobnog i profesionalnog integriteta.

3.1.4. Rizik zemlje

Bez obzira na odstupanja rezultata brojnih istraživanja koja su pokušala identificirati glavne determinante u privlačenju stranih investicija, rizik zemlje zajednički je nazivnik svih istraživanja.

Rizik zemlje odnosi se na vjerojatnost nastanka događaja koji će promijeniti izglede za profitabilnost prilikom određenog ulaganja, a da bi događaj spadao u rizik zemlje potrebno je da bude drugačiji nego u zemlji domaćinu.[119] Rizik zemlje sastoji se od više faktora koji povećavaju nestabilnost države i samim time povećavaju neizvjesnost sigurnosti investicija na kraći ili duži rok. Politički rizik može se definirati kao mogućnost razvoja događaja koji će

[117] Ivić, op. cit. (bilj. 38).
[118] Ministarstvo pravosuđa (2014): *Strategija suzbijanja korupcije 2015-2020.godine*, str.5-6
[119] Bouchet, M. H., Clark, E., & Groslambert, B. (2003): *Country risk assessment: A guide to global investment strategy*, John Wiley & Sons.

imati utjecaj na poslovnu klimu što će rezultirati manjom stopom povrata na investiciju.[120] Logično, rizik zemlje ima negativan utjecaj na priljev FDI – a. U ovom radu rizik zemlje procjenjuje se na osnovi razine političke stabilnosti, stabilnosti nacionalne ekonomije i kredibiliteta vladine politike.

Dubina recesije i njezino trajanje pokazali su da je hrvatsko gospodarstvo vrlo ranjivo na vanjske šokove i da se na njih ne može brzo prilagoditi. Kriza je naglasila postojanje niz strukturalnih hrvatskih slabosti:[121]

- ograničenja u vođenju ekonomske politike koja proizlazi iz visoke inozemne zaduženosti i strukturnog karaktera fiskalnoga deficita;
- ovisnost dijela gospodarstva o vertikalnim državnim potporama prije svega prema Hrvatskim željeznicama (javni sektor), brodogradilištima, poljoprivredi itd.;
- izraženu ovisnost gospodarskih subjekata na državne nabavke i projekte;
- slabu konkurentnost hrvatskih proizvoda i usluga na inozemnom tržištu koja proizlazi iz njihove niske tehnološke razine;
- loše upravljanje državnom imovinom, osobito trgovačkim društvima u državnom vlasništvu;
- iznimno nisku stopu aktivnosti stanovništva, odnosno nisku stopu zaposlenosti radne snage između 15. i 64. godine života od 57,1 %;
- nepovoljnu investicijsku klimu, poglavito za veća ulaganja.

Sve navedeno ukazuje na važnost provođenja strukturnih reformi na ključnom području hrvatske javne uprave, mirovina, prometa, zdravstva i socijalne potrošnje. Struktura državnih potpora u Hrvatskoj upućuje na veliko oslanjanje na sektorske subvencije, što se prema pravilima EU[122], a i s ekonomskog motrišta, smatra prilično lošom politikom zbog toga što takva pomoć, realno gledajući, narušava konkurenciju na tržištu i dugoročno šteti konkurentnoj prednosti naše zemlje.

Samo 57,1 % radno sposobnog hrvatskog stanovništva sudjeluje na tržištu rada, za razliku primjerice od Nizozemske gdje taj postotak iznosi 76%, Velike Britanije s 71,5 %, Austrije s

[120] Howell, L.D. (2001): *The Handbook of Country and Political Risk Analysis*, The PRS Group, East Syracuse, New York.
[121] Vlada Republike Hrvatske (2010): *Program gospodarskog oporavka,* Zagreb.
[122] Vlada Republike Hrvatske (2009): *Pretpristupni ekonomski program 2009-2011,* Zagreb, str. 37.

71,4 % ili primjerice Slovenije s 67,8%. Uz negativnu stopu rasta stanovništva to rezultira dvojbenom održivosti mirovinskoga sustava.[123]

Upravo je negativna stopa rasta stanovništva glavna prijetnja dugoročnoj stabilnosti zemlje. U Hrvatskoj trenutno traje veliki val iseljavanja pokrenut nezadovoljstvom oko vladine politike i stanjem u državi. Naime, 64% građana RH misli kako zemlja ide u lošem smjeru, da zemlja ide u dobrom smjeru misli samo 28% ispitanika, a da ne zna, očitovalo se njih 8%. Vladinu politiku i dalje većina građana ne odobrava, točnije njih 56%, ali ih zato odobrava njih 34%, a ne zna njih 10%.[124] Točni podaci o broju onih koji odlaze iz Hrvatske ne postoje, barem ne ako ih tražite od hrvatskih institucija. Naime, Državni zavod za statistiku prikuplja podatke od MUP – a koji registrira samo one koji su prije selidbe u inozemstvo odjavili prebivalište u Hrvatskoj, a takvih je vrlo malo. Prema službenim statistikama migracijska bilanca je negativna oko 20.000 ljudi godišnje, no ukoliko proučimo statistike registriranih pridošlica stranih zemalja, podaci govore da je u 2016. godini samo u Njemačku otišlo 57.000 ljudi iz Hrvatske. Iseljavanje je, uzmemo li u obzir i ostale zemlje EU u koje stanovnici odlaze, na razini od otprilike 80.000 ljudi u 2016. godini. Također treba naglasiti da neke zemlje još uvijek nemaju podatke za 2016. godinu i da je realni broj iseljenika još veći. Kad se usporede baze različitih državnih institucija, vidi se da su ti odnosi došli do kritične situacije. Odnos broja zaposlenih naspram umirovljenika i nezaposlenih je 1:1. Vrlo skoro po projekcijama odnos broja zaposlenih i broja umirovljenika bit će 1:1 obzirom da se broj nezaposlenih smanjuje kao posljedica iseljavanja radno sposobnog stanovništva. Kad se projiciraju generacije, odnos starijeg stanovništva od 65 godina i mlađeg od 19 godina doći će na 2:1. Mirovinski sustav Republike Hrvatske to ne može održati.

Osim masovnih iseljavanja, demografska kretanja u Hrvatskoj pokazuju da je stanovništvo sve starije, s niskim stopama rasta i sve manjom radnom populacijom. Većina stanovništva stagnira i vjerojatno će se u budućnosti smanjivati. Starenje stanovništva predstavljat će ozbiljan izazov gospodarskom rastu i održivosti obujma hrvatskog javnog sektora zbog smanjenja radne snage i povećanja troškova socijalne skrbi.[125]

Dok broj poreznih obveznika pada, važno je istaknuti da veličinu i ustroj opće države karakterizira kontinuirani porast troškova, iznimna veličina, ali i ne baš visoka učinkovitost.

[123] Svjetska banka (2009): *Cjelovito izvješće, br. 48879-HR*, Zagreb, str. 29.
[124] Istraživanje je provela agencija IPSOS od 1. do 18. u mjesecu kolovozu 2017. godine na uzorku od 978 punoljetnih građana iz cijele Hrvatske. Podaci se prikupljaju metodom osobnog anketiranja. Maksimalna pogreška uzorka iznosi +/- 3,3%, a za rejtinge stranaka +/-3,6%.
[125] Šarić, M. (2014): *Važnost restrukturiranja hrvatskog javnog sektora*, Tranzicija, 15(32), 131-143.

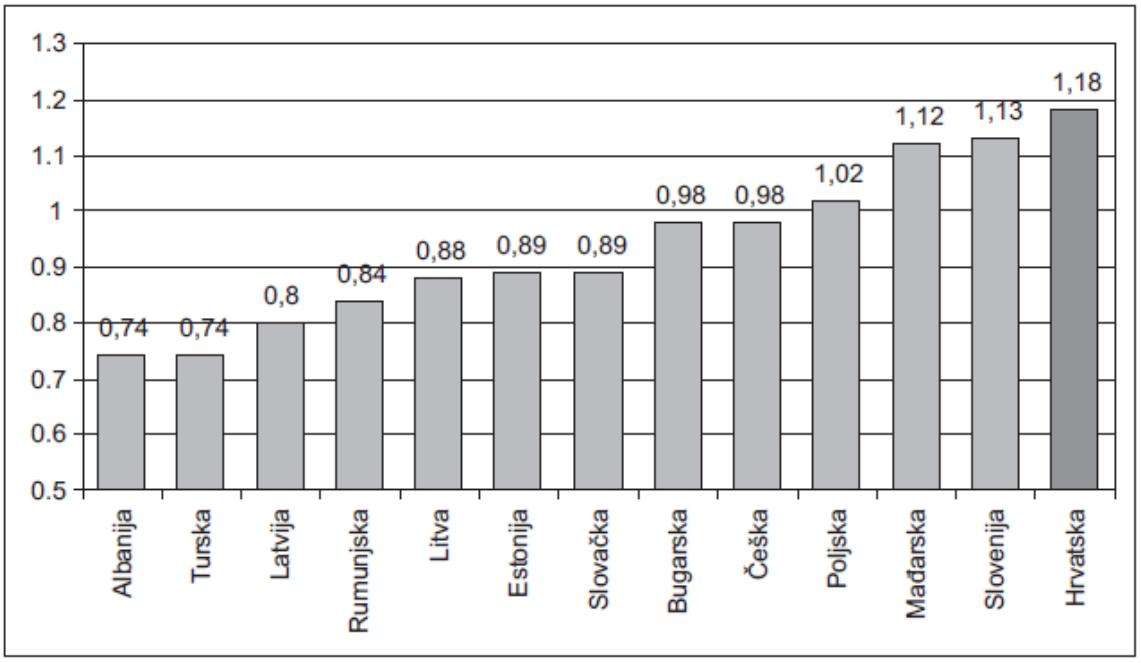
Unatoč brojnim namjerama i pokušajima da se ti problemi riješe oni su ostali neriješeni zbog različitih okolnosti:[126]

- visoke razine krutosti u organizacijskim ustrojima i sustavu nagrađivanja plaća;
- množenja novih regulatorskih tijela i institucija za upravljanje strukturnim fondovima Europske unije radi provođenja i implementacije pravne stečevine;
- decentralizacije funkcija središnje države na jedinice regionalne uprave koja ne podrazumijeva smanjenje broja službenika u središnjoj upravi.

Možemo zaključiti da Republici Hrvatskoj, obzirom na rastrošnost i na sve manji broj poreznih obveznika na koji se može osloniti, prijeti problem nemogućnosti podmirenja financijskih obveza. Vlada Republike Hrvatske u tom slučaju mora se dodatno zadužiti ili povećati porezno opterećenje.

Koliko je zapravo porezno opterećenje u Hrvatskoj? Porezno opterećenje u zemlji uvjetovano je veličinom javne potrošnje i stanjem zaduženosti. Povećanjem poreznih stopa se smanjuje potražnja i ekonomska aktivnost što ima za posljedicu umanjen gospodarski rast.[127] No, ukoliko analiziramo porezno opterećenje usporedbom s drugim zemljama te analizom trenutnog poreznog opterećenja u odnosu na porezni kapacitet zemlje, možemo dobiti pokazatelj poreznog opterećenja. Porezni se kapacitet obično definira kao maksimalan iznos poreza koji zemlja može ubrati u odnosu na svoja ekonomska, institucionalna i demografska ograničenja.[128]

[126] Ibid.
[127] Buturac, G. (2015): *Država i ekonomija: gdje je Hrvatska?*, Ekonomski pregled, 65(6), 513-540.
[128] Kesner-Škreb, M. (2014): *Je li Hrvatska dosegla porezni maksimum*, Institut za javne financije, Newsletter 84, 3.

Slika 3: Porezno opterećenje (udio poreza u BDP-u / porezni kapacitet)

Izvor: Le, et al. (2012): Tax Capacity and Tax Effort – Extended Cross-Country Analysis from 1994 to 2009, Policy Resarch Working Paper 6252, The World Bank: Washington.

Pokazatelj poreznog opterećenja za Hrvatsku najveći je u usporedbi s drugim odabranim tranzicijskim zemljama. Vrijednost pokazatelja 1,18 ukazuje da je porezno opterećenje u Hrvatskoj za 18 % veće u odnosu na njezin porezni kapacitet. Iako porezno opterećenje nije jedini čimbenik koji utječe na ekonomsku aktivnost zemlje i stope rasta proizvodnje, korelacija poreznog opterećenja i stope rasta gospodarstva za skupinu promatranih zemalja iznosi -0,53.[129] To potvrđuje negativne učinke visokog poreznog opterećenja na gospodarski rast, pri čemu je korelacija srednje jačine. Zemlje s manjim poreznim opterećenjem imaju veće stope rasta gospodarstva. Rezultati analize ukazuju da će Hrvatska veoma teško potaknuti ekonomsku aktivnost i poboljšati cjenovnu konkurentnost gospodarstva bez poreznog rasterećenja.[130]

Povećavanjem zaduženosti Hrvatska je primorana sve veći dio proizvodnje izdvajati za otplatu dugova. Otplata dugova je moguća smanjivanjem potrošnje uz istu proizvodnju ili porastom proizvodnje uz nepromijenjenu potrošnju. Dugotrajno rješenje svakako leži u većem rastu proizvodnje od potrošnje.[131] No, teško je za očekivati ostvarenje većih stopa rasta

[129] Buturac, op. cit. (bilj. 127).
[130] Ibid.
[131] Ibid.

proizvodnje bez promjene strukture potražnje i investicijske klime u zemlji.[132] U kratkom roku, put bi bio smanjiti potrošnju. Za vrijeme recesije povećala se osobna potrošnja za 2,7% i državna potrošnja za 7,7%, dok se investicijska potrošnja smanjila za čak 40,1%. Potražnju bi trebalo mijenjati u korist rasta investicijske potrošnje. Ekonomskim opravdanim putem čini se smanjenje državne potrošnje kako bi se osigurala financijska stabilnost i održivost duga, ali i da bi se mogli smanjiti fiskalni i parafiskalni nameti gospodarstvu te potaći poduzetništvo i investicije. Dosadašnje povećavanje zaduženosti nije opravdano jer nije dovelo do rasta investicija i bruto domaćeg proizvoda već je bilo usmjeravano na povećavanje tekuće potrošnje. Rezultati neadekvatne ekonomske politike manifestiraju se i u razvoju pesimističnih očekivanja i nesklonosti ulaganjima.[133]

Hrvatska je 2016. godinu završila s javnim dugom od 88,3 posto BDP – a, dok je on u Češkoj iznosio tek 35,2%, u Slovačkoj 52,4%, u Poljskoj 44,7%, u Srbiji 65,7%, u Poljskoj 44,7%, u Mađarskoj 75,1%, a u Sloveniji 81,8% BDP – a. Među konkurentnim tranzicijskim zemljama RH ima najveći udio duga u BDP – u što bitno pridonosi razini rizika zemlje i atraktivnosti RH za investiranje.

Osim visokog javnog duga, RH je također u vanjskotrgovinskom deficitu. Ukupan uvoz dobara u 2016. godini iznosio je blizu 22 milijarde USD dok je izvoz iste godine iznosio blizu 14 milijardi USD. Hrvatska je jako ovisna o vanjskoj trgovini čiji je iznos 100% BDP – a.

Brojne interesne skupine u Hrvatskoj posljednjih su desetljeća blokirale promjene radi vlastitih interesa. Kroz to vrijeme, zemlje istoka Europe, poput Češke, Slovačke i Poljske, koje su nekad bile značajno siromašnije, uspješno su se transformirale i prestigle Hrvatsku prema mnogim pokazateljima, od kupovne moći do stopa zaposlenosti i nezaposlenosti. Zbog korupcije se direktno ili indirektno osiromašuje društvo na niz načina od kojih je svakako bitno naglasiti: skretanje resursa i pogodnosti prema bogatima, oduzimanje sredstava za socijalne programe i edukaciju kroz poticanje investicija s visokim novčanim povratima, donošenje dodatnih tzv. neslužbenih poreza koje siromašni najmanje mogu podmiriti, kočenje poreznih priljeva državi što izravno dovodi do smanjenja javnih usluga koje koriste siromašnima, smanjenje ekonomskog rasta koje dovodi do smanjenja prilika za siromašne da

[132] Buturac, G., Teodorović, I. (2012): *The impacts of the global recession on Southeast European Countries*, Eastern European Economics, 50(1), 78-97.
[133] Buturac, op. cit. (bilj. 127).

se izvuku iz takvog ekonomskog stanja, poticanje socijalne isključivosti što oduzima mogućnost siromašnima da reagiraju na nepravdu.[134]

Nezadovoljstvo i visoka nezaposlenost, osim što uzrokuju iseljavanje, također pridonose rastu kriminala koji povisuje rizik zemlje te negativno utječe na priljeve FDI – a. Većina teorija pretpostavlja jednosmjernu vezu između nezaposlenosti i kriminalnog ponašanja iako je taj odnos zapravo recipročan.[135] Nezaposlenost dovodi do kriminalnog ponašanja, ali i kriminalno ponašanje povećava vjerojatnost nezaposlenosti jer poslodavci nisu skloni zapošljavanju pojedinaca s kriminalnim dosjeima. Bitno je istaknuti da interpretacija situacije na tržištu rada igra ključnu ulogu u formiranju same reakcije na nju.[136] Reakcija na nezaposlenost može ovisiti o tome što ona znači onima koji je proživljavaju i o njezinim percipiranim uzrocima. Ukoliko se nezaposlenost atribuira vanjskim faktorima kao što je manjak angažmana od strane vlade da se smanji nezaposlenost, može se razviti ljutnja i bijes kod ljudi što će se odraziti i u agresivnom ponašanju. Kriminalno ponašanje vjerojatnije je kada ljudi vjeruju da je njihova teška ekonomska situacija i nezaposlenost posljedica manjkavosti sustava. Dugoročna nezaposlenost smanjuje percepciju jednakih šansi i dovodi do toga da mladi ljudi okrivljuju vladu, privatnu industriju i ekonomiju kao odgovorne za svoje stanje.[137] Kombinacija ovih uvjeta i percepcija navodi mlade ljude na pomisao da će biti ekonomski uspješniji ukoliko pristupe ilegalnom tržištu rada (npr. raspačavanje droge, reketarenje), ali i na nasilno iskazivanje očaja i frustracije.[138]

Takav razvoj događaja ima za posljedicu jačanje populizma koji je u stalnom porastu u Republici Hrvatskoj. Kombinacija populizma i kriminala bitno pridonosi rastu rizika zemlje kroz narušavanje percepcije sigurnosti što može biti izrazito pogubno za RH, prvenstveno zbog utjecaja na imidž, stabilnost države i turistički sektor koji je odgovoran za 20% BDP – a.

Razina civilnih sloboda, učinkovitosti vlade, političke participacije i kulture manifestira se kroz visinu indeksa demokracije[139]. Hrvatska godinama prati prosječan trend pada indeksa

[134] Ivić, op. cit. (bilj. 38).
[135] Thornberry, T. P., Christensen, R. L. (1984): *Unemployment and criminal involvement*, American Sociological Review, 49, 398 - 411.
[136] Baron, S. W., Hartnagel, T. F. (1997): *Attributions, affect, and crime: Street youths' reactions to unemployment*, Criminology, 35(7), 409-434.
[137] Ibid.
[138] Galešić, M., Masli-Seršić, D., & Šverko, B. (2002): *Psihološki aspekti nezaposlenosti*, Zbornik radova XII. ljetne škole studenata i nastavnika Odsjeka za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
[139] Economist Intelligence Unit (2017): *Democracy Index*, raspoloživo na: https://infographics.economist.com/2017/DemocracyIndex/ [pristupljeno: 22.9.2017]

demokracije i trenutno je rangirana u skupini „manjkave demokracije“, što je pozicionira među naj neslobodnije zemlje u EU.

Neprovođenje teških i zahtjevnih strukturalnih reformi može nas dovesti do opasnih društvenih situacija koje mogu destabilizirati Republiku Hrvatsku u smislu daljnjeg pogoršavanja stabilnosti javnih financija tj. do krize državnog proračuna, pritiska na neodrživo povećanje javnoga duga i pogoršanje hrvatskoga kreditnog rejtinga pa i daljnjeg porasta siromaštva.[140] Svi navedeni faktori, osim što povisuju rizik zemlje, bitno utječu na atraktivnost RH kod ostvarivanja priljeva FDI – a.

3.1.5. Poslovno okruženje

Bitni faktori za privlačenje FDI – a u poslovnom okruženju, osim samih uvjeta na tržištu, prvenstveno su porezno opterećenje i porezni sustav, radna sposobnost i ostvareno obrazovanje stanovništva, razvijenost tehnologije i infrastrukture, izvori financiranja i pravni okvir.

Danas je uvriježeno mišljenje kako porezi, uz fiskalne ciljeve kao svoj primarni cilj, imaju ulogu u ostvarivanju gospodarskog rasta neke zemlje. Nerijetko se tako upozorava kako uvođenje poreznog opterećenja izravno utječe na usporavanje gospodarskog rasta putem usporavanja efikasnosti segmenata gospodarstva. Pitanje na koji način promjene u poreznoj politici utječu na ekonomsku aktivnost i socijalno blagostanje jedno je od središnjih pitanja u makroekonomiji i javnim financijama. U teoriji se obično smatra kako su porezi negativno korelirani s rastom pa veći porezi donose i niže stope rasta gospodarstva. To se tumači time što porezi unose u gospodarstvo iskrivljenosti, odnosno nemaju neutralan učinak na ponašanje pojedinaca. Iskrivljenosti u gospodarski sustav unose svi porezi izuzev glavarina koje predstavljaju neutralan oblik poreza, koji je ipak u praksi neprovediv.[141] U uvjetima u kojima postoje porezne neravnoteže mijenja se sustav poticaja za pojedince pa su tako njihove odluke drukčije negoli bi bile kada porezi ne bi postojali. Postojanje poreza stoga dovodi do gubitka

[140] Šarić, op. cit. (bilj. 125).
[141] Vukosav, op. cit. (bilj. 24).

efikasnosti poznatog i kao „mrtvi teret oporezivanja“, koji je tim veći što su porezne stope i porezna opterećenja veća.[142]

Hrvatska je među europskim zemljama u kojima je dojam porezne nesigurnosti među poduzetnicima najviši, ponajviše uslijed čestih promjena poreznih propisa i nedorečenosti postupanja poreznih vlasti. Istraživanje o porezima u Hrvatskoj i Europi[143] pokazalo je da 72% hrvatskih ispitanika domaći porezni sustav ocjenjuje nesigurnim, a čak 89% smatra da je porezna nesigurnost u Hrvatskoj viša nego u drugim zemljama. Pritom je zanimljivo da se taj postotak u tri godine provođenja istraživanja konstantno povećavao; 2013. iznosio je 72%, 2014. postotak je bio 79%, a 2015. je porastao na 89%. Porezni sustav RH obilježen je čestom nedorečenošću propisa i nepostojanjem provedbene prakse, čak i kada su stvari zakonom dobro propisane. Pritom istraživanje pokazuje da hrvatske poduzetnike, za razliku od europskih, ne opterećuje toliko visina poreznih stopa (koja predstavlja problem za 29% ispitanika), koliko sigurnost u vezi s poreznim obvezama, koju je kao problem istaknulo 78% ispitanih, odnosno promjena poreznih propisa, koja je problem za 61% ispitanika. Tako i na pitanje koje bi se promjene poreznih propisa pozitivno odrazile na konkurentnost gospodarstva, hrvatski poduzetnici odgovaraju da su to veća sigurnost oko budućnosti poreznog sustava i stopa (61%), predvidljive porezne vlasti (39%) te pojednostavljenje poreznog sustava (33%). Česte promjene i nejasnoće oko poreza poduzetnicima stvaraju teškoće u toj mjeri da zasjenjuju čak i visinu poreznih stopa, koje su među višima u Europi. Investitori traže sigurnost, predvidljivost, konzistentnost i pravovremenost u poreznom uređenju neke zemlje i veoma često ove determinante važnije su od visine samog poreza. Tako primjerice niti jedan ispitanik iz Hrvatske nije odgovorio da bi se konkurentnost zemlje podigla nižom stopom poreza na dobit.[144]

Dobar porezni sustav ne podrazumijeva nužno niske stope nego jednostavnost, pravičnost, konzistentnost i efikasnost pri ubiranju. Uvođenje reda u plaćanje poreza više je opravdano radi učinka jednakosti svih pred zakonom i jednakih uvjeta na tržištu nego što je rješenje poreznog sustava. Podizanje porezne presije (koja ponajprije udara na srednji sloj i

[142] Kesner-Škreb M. (1999): *Porezna politika i gospodarski rast*, Privredna kretanja i ekonomska politika, broj 73., 62-63.
[143] Istraživanje o porezima u Hrvatskoj i Europi" provedeno je krajem 2016. među više od 800 tvrtki u 28 europskih zemalja unutar i izvan Europske unije, od kojih je 18 hrvatskih tvrtki.
[144] energypress.net (2016): *Hrvatska među zemljama koje imaju najveću poreznu nesigurnost*, dostupno na: http://www.energypress.net/hrvatska-medu-zemljama-koje-imaju-najvecu-poreznu-nesigurnost/, [pristupljeno: 22.9.2017]

poduzetničke inicijative) ima prije svega redistributivni učinak i nije motivirajuće za privlačenje kapitala u zemlju u doba dugogodišnje depresije i visoke nezaposlenosti.

Zemlja koja je percipirana kao zemlja visoke porezne presije, mekog institucionalnog okvira i usporene reformske dinamike, neće privlačiti investicije u odnosu na zemlje sa suprotnim obilježjima. Niske porezne stope početni su faktor privlačenja investitora kada donose odluku o investiranju u neku institucionalno deficitarnu zemlju. Druge rizike kompenziraju niskim porezima. Hrvatska nema nikakvog opravdanja držati najvišu stopu PDV-a unutar EU, stalno najavljivati nove poreze i mijenjati porezni sustav, generirajući dodatnu neizvjesnost na tržištu.

S racionalizacijom javne uprave potrebno je ukloniti većinu parafiskalnih nameta koji guše domaću poduzetničku aktivnost i destimuliraju ulaganja podižući fiksne troškove poduzetnicima. Izvan proračuna postoji više od 500 raznih parafiskalnih nameta kojima su razne udruge i povlaštene privatne tvrtke uspjele političkim utjecajem osigurati zakonsko prebacivanje sredstava na svoj račun za razne izmišljene nepotrebne usluge ili su uspjele potpuno eliminirati konkurenciju u sektorima u kojima posluju.[145]

Glavni alat Hrvatske kod privlačenja FDI – a porezne su olakšice. Zemlje u razvoju vjerojatno će proći bolje ukoliko se više fokusiraju na optimiziranje ostalih faktora, a manje na korištenje poreza kod privlačenja investicija.[146] Porezne olakšice predstavljaju dobar alat u slučajevima kada zemlje žele povećati priljev investicija u određene sektore te sukladno tome i korigirati iznos poreza po sektorima.[147] Sniženo porezno opterećenje doživljava se kao jeftin pokušaj maskiranja ostalih problema u gospodarstvu poput spore administracije, korupcije, vladavine zakona, imovinskih prava i sl. U situaciji stabilnog makroekonomskog i institucionalnog okvira, porezne olakšice imaju snažniji utjecaj na priljev FDI – a, ali još uvijek zanemariv naspram ostalih relevantnih faktora.

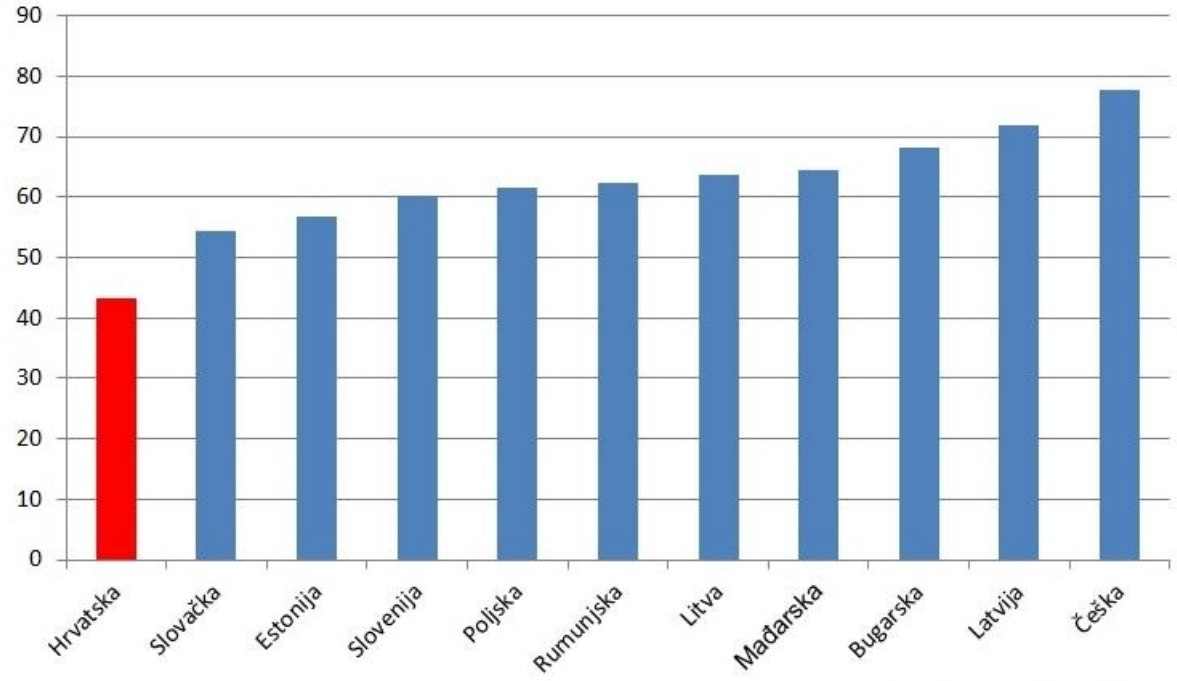
No, iako visina poreza nema toliko izražen utjecaj na priljev FDI – a u odnosu na ostale faktore, kod situacija gdje tranzicijske zemlje dijele slično stanje u gospodarstvima, svaka mala prednost može značiti puno. Primjer u praksi imamo u usporedbi Hrvatske i Crne Gore. Hrvatska još uvijek ima 2 puta veće porezno opterećenje od svih tranzicijskih zemalja, dok je

[145] Jutarnji.hr, op. cit. (bilj. 55).
[146] Feld, L. P., Heckemeyer, J. H. (2011): *FDI AND TAXATION: A META-STUDY*, Journal of Economic Surveys, 25: 233–272.
[147] Goodspeed, T. J. (2006): *Taxation and FDI in developed and developing countries*, The Challenges of Tax Reform in a Global Economy, 137-154.

Crna Gora snizila poreze za investitore pa je zbog toga i prestigla Hrvatsku u visini priljeva FDI – a po stanovniku još 2010. godine.

Kada se govori o zakonskoj zaštiti zaposlenih, proceduralni i monetarni troškovi otpuštanja radnika vrlo su visoki prema međunarodnim standardima. Zakonske odredbe Zakona o radu imaju „zaleđe" i podržane su odredbama granskih kolektivnih ugovora, koji time stvaraju dodatne rigidnosti tržišta rada.[148] Visoki troškovi i kompliciranе procedure pridonose kompliciranoj birokraciji što dodatno negativno utječe na razinu FDI – a. Hrvatski sudovi pokazuju jaku sklonost prema radnicima te uglavnom vraćaju otpuštene radnike na posao i nalažu tvrtki da plati obeštećenje (za izgubljenu zaradu). Jedan od razloga tomu je i činjenica da je prema postojećim zakonskim odredbama poslodavcima izuzetno teško dokazati da netko loše radi ili da je zaposlenik višak, posebno kada je u pitanju hrvatski javni sektor pa se na taj način stvara prostor za diskreciju suca. Praksa vraćanja na posao i naknade štete djeluju kao učinkoviti destimulans za otpuštanje i liberalizaciju tržišta rada, osobito u tvrtkama s jakim predstavnicima radnika (poglavito sindikatima državnih i javnih službi).[149] WEF je rangirao Hrvatsku na 128. mjesto od ukupno 138 država po pitanju jednostavnosti zapošljavanja i otkazivanja radnog odnosa.[150] Hrvatska također ima najmanju fleksibilnost tržišta rada među tranzicijskim zemljama (Slika 4).

[148] Svjetska banka (2009): *Cjelovito izvješće, br. 48879-HR*. Zagreb, str. 35
[149] Šarić, M. (2014): *Važnost restrukturiranja hrvatskog javnog sektora*, Tranzicija, 15(32), 131-143..
[150] Schwab, op. cit. (bilj. 37).

Slika 4: Sloboda (fleksibilnost) tržišta rada

Izvor: Index of Economic Freedom 2017

Kod takvog ustroja zaštite radnog odnosa, radnici jednostavno nemaju motiv ulagati više rada i zalaganja nego što subjektivno smatraju da je potrebno. Takvo ponašanje na razini zemlje pridonosi niskoj produktivnosti rada. Obzirom na sve navedeno, nije iznenađenje da Svjetska banka procjenjuje da je hrvatsko radno zakonodavstvo nefleksibilno s visokim proceduralnim troškovima otpuštanja u odnosu na druge zemlje. Preporuke svjetskih organizacija uvijek se vrte oko nižih troškova otpuštanja, fleksibilnijeg radnog vremena, reforme zakonske regulacije zapošljavanja i rigidnosti plaća utvrđenih kolektivnim ugovorima.

S druge strane, građani s većom razinom obrazovanja i kvalitetnijim radnim navikama s pravom smatraju da nisu dovoljno kompenzirani ili cijenjeni u odnosu na stručnost i rad. Tada raste tzv. „odljev mozgova“ u inozemstvo što predstavlja problem za strane investitore jer ne mogu naći kvalitetnu radnu snagu. „Odljev mozgova“ jedna je od najvažnijih posljedica problema nezaposlenosti kako u svijetu, tako i u Hrvatskoj. Posljedice „odljeva mozgova“ širokog su razmjera i imaju vrlo negativan pa čak i poguban učinak na društvo u kojemu susrećemo ovu pojavu. Vrhunski stručnjaci svojim znanjem i radom pridonose povećanju stupnja razvoja zemlje, njezine proizvodnje i standarda stanovništva. Stoga, njihov odlazak neizbježno uzrokuje usporavanje ili čak nazadovanje privrede matične zemlje i, s druge strane, napredak privrede zemlje u koju su otišli. Među emigrantima ima razmjerno više

darovitih i kreativnih (pa i afirmiranijih) istraživača nego u istraživačkoj populaciji koju napuštaju i u onoj u koju dolaze.[151] „Odljev mozgova“ (engl. *brain drain*) predstavlja specifičan oblik migracije stanovništva koji se odnosi na odlazak visokoobrazovanih stručnjaka, znanstvenika i intelektualaca neke zemlje.[152] Očituje se u iseljenju i značajnom znanstvenom djelovanju istraživača u inozemstvu. „Odljev mozgova“ najčešći je iz zemalja u razvoju u razvijene zemlje (prvenstveno u SAD, Kanadu i Veliku Britaniju). Pri tome, novčani dobitak visokorazvijenih zemalja od imigracije visokostručnog kadra premašuje pomoć koju te zemlje daju nerazvijenima. Najčešći razlozi emigracije intelektualaca preniske su plaće u matičnim zemljama, nezaposlenost, radna nesigurnost i nedovoljan angažman države u poboljšavanju uvjeta znanstvenog rada.[153] Na temelju rezultata ankete 931. hrvatskog znanstvenika, ispitujući njihovu namjeru odlaska u inozemstvo, dobili smo uvid u razloge napuštanja RH.[154] Odgovori ispitanika pokazali su da je 6,4% stručnjaka odlučilo otići u inozemstvo, 17% često razmišlja o odlasku, 37,3% ponekad, a 39,3% nikad. Zanimljivo je da su za odlazak bili zaineresiraniji pojedinci s boljim uspjehom na studiju. Drugo istraživanje provedeno na 380 studenata (3. i 4. godine studija te apsolventi s različitih fakulteta) pokazalo je da 6,2% studenata sigurno namjerava napustiti Hrvatsku nakon studija, 64,2% želi otići čim se ukaže povoljna prilika, 6,0% namjerava ostati, 6,9% nema mogućnosti za odlazak, a 16,5% još nije odlučilo. Kao i u prije navedenom slučaju, za odlazak su zaineresiraniji najbolji studenti i studenti nižeg životnog standarda. Ovi nalazi ukazuju na izuzetno velik potencijalni „odljev mozgova“.[155]

Kada se govori o razlozima odlaska, najvažnijima su se pokazali materijalni razlozi (lakša i brža zarada, veća plaća), zatim razvojni razlozi (usavršavanje, bolji uvjeti rada), a tek onda društveni razlozi (neizvjesnost, loša gospodarska situacija). Izraženiju namjeru odlaska imaju studenti s višim ocjenama i željom za višim stupnjem usavršavanja (nezadovoljni mogućnostima za usavršavanje i zaposlenje u Hrvatskoj), oni koji imaju rodbinu u inozemstvu (podrška i pomoć pri snalaženju, informiranje o uvjetima u inozemstvu) kao i studenti s negativnijom procjenom materijalnih prilika i gospodarske situacije (ne očekuju poboljšanja u budućnosti). Iz svega dobivenog proizlazi da na „odljev mozgova“ iz Hrvatske treba djelovati oblikovanjem okolnosti koje će povećavati motivaciju znanstvenika i stručnjaka za ostanak.

[151] Galešić et al, op. cit. (bilj. 138).
[152] Šverko, I. (1996): *Neke psihologijske determinante "odljeva mozgova" u Hrvatskoj*, diplomski rad. Zagreb, Filozofski fakultet, Odsjek za psihologiju.
[153] Ibid.
[154] Golub, B. (1992): *Vanjske migracije znanstvenika*, Zagreb: Filozofski fakultet.
[155] Galešić et al., op. cit. (bilj. 138).

Dakle, nužno je omogućiti studentima da koriste stečena znanja i napreduju sukladno zalaganju i trudu koji ulažu u znanost. Također bi trebalo osigurati adekvatne uvjete za istraživački rad kao i podršku države u tom pogledu. Svakako je važno da mladi intelektualci imaju osiguranu egzistenciju i priznati status te da svoje životne vrijednosti mogu ostvariti u vlastitoj zemlji. Pod takvim (i drugim sličnim) okolnostima smanjila bi se želja (i potreba) mladih stručnjaka za odlaskom. Time bi potencijal koji oni predstavljaju bio temelj napretka naše, a ne neke druge zemlje.[156]

Neefikasnosti domaćeg sudstva pri rješavanju sporova i zaštiti investitora te endemska korupcija česti su razlozi odustajanja investitora od ulaganja. Za rješavanje nereda u sudstvu nužna je politička odlučnost. Kao i u slučaju parafiskalnih nameta, nespremnost vladajućih da zakonski institucionaliziraju funkcionalno sudstvo i da oslobode pravosuđe utjecaja nekontrolirane unutarnje interesne skupine nema nikakvog opravdanja. Provedene su ankete građana o vjerodostojnosti i efikasnosti hrvatskog sudstva.[157] Velika većina od 70% ispitanih nema povjerenja u hrvatsko pravosuđe, tek oko 26% izjavilo je da ima, a 4% ne zna. Većina ima i negativno mišljenje o funkcioniranju pravosuđa posljednjih godina. Na pitanje o funkcioniranju pravosuđa 73% ispitanika odgovorilo je da ima negativno mišljenje, a pozitivno ima samo 24%. Veći dio ispitanih, točnije 64% misli da pravosuđe nije neovisno od politike, 9% ne zna, a 27% vjeruje da je pravosuđe u potpunosti neovisno od političkih utjecaja. Također, 57% ispitanika misli da građanin ne može očekivati pošteno suđenje u sudskom sporu. Ogromna većina od 93% misli da postoje građani koji su povlašteni pred zakonom. Imovinske kartice sudaca trenutno je moguće dobiti na uvid samo ako se traže od Državnog sudbenog vijeća, ali većina građana smatra da one moraju biti javne.

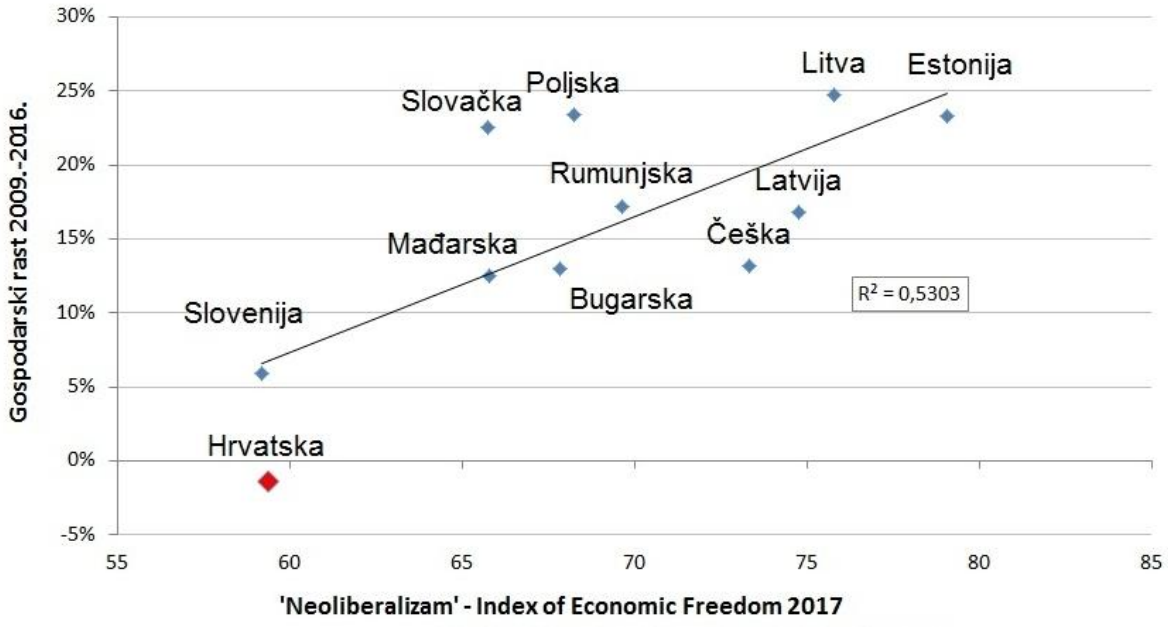
Ukoliko usporedimo efikasnost hrvatskih sudova sa sudovima članica EU, Hrvatska je rangirana ispod prosjeka u većini relevantnih kategorija. Broj i netransparentnost pravno – imovinskih sporova te nevjerodostojnost i tromost sudova negativno utječu na spremnost stranih investitora da ulože u Republiku Hrvatsku.

Indeks ekonomskih sloboda kojeg objavljuje Heritage Foundation[158] u obzir uzima 12 podindeksa razvrstanih u četiri grupe: vladavinu prava, veličinu javne uprave, regulatornu

[156] Galešić et al., op. cit. (bilj. 138).
[157] Istraživanje je provela agencija Ipsos na slučajnom uzorku od 612 punoljetnih građana Republike Hrvatske. Istraživanje je provedeno od 13. do 14. lipnja 2017. g., a pogreška mjerenja je 4 posto.
[158] Heritage (2017): Index of Economic Freedom, dostupno na: http://www.heritage.org/index/ [pristupljeno: 25.9.2017]

efikasnost i otvorenost tržišta. Hrvatska je po indeksu ekonomskih sloboda rangirana 95. od 180 svjetskih zemalja što je pozicionira u skupinu „uglavnom neslobodnih“ zemalja.

Relevantnost indeksa ekonomskih sloboda može se najbolje vidjeti iz visoke korelacije između ranka zemalja i njihove razine BDP – a (Slika 5).

Slika 5: Rast BDP-a 2010. - 2016. / rank ekonomskih sloboda

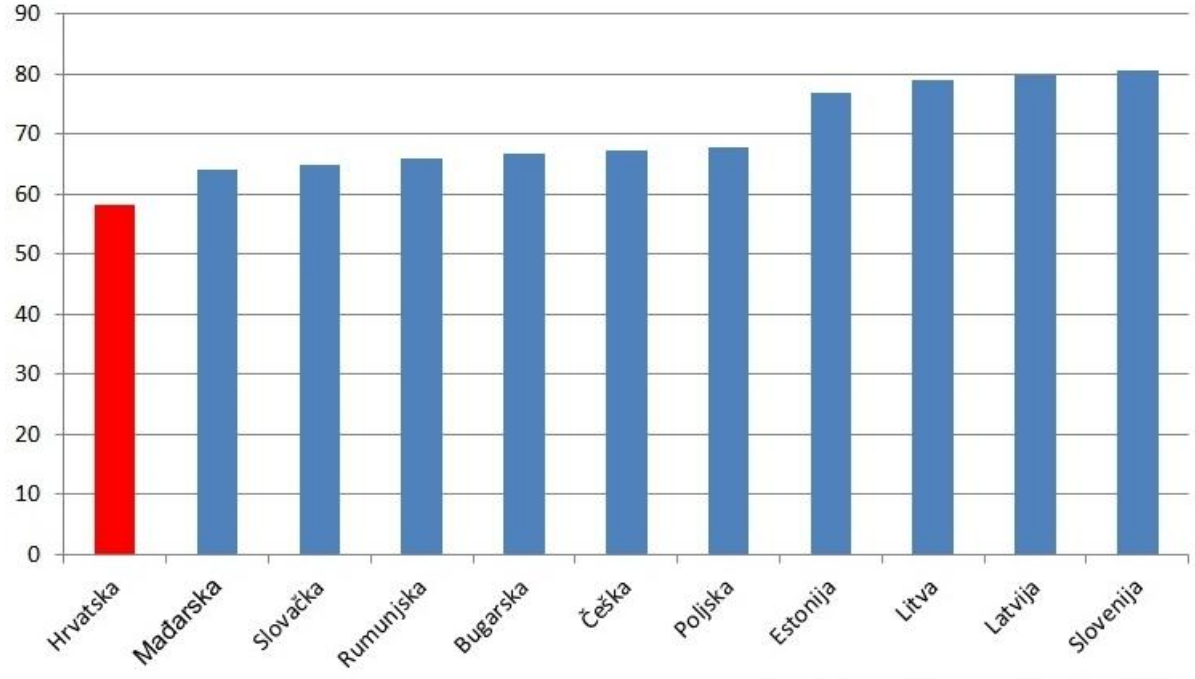
Izvor: Heritage Foundation, Eurostat

Hrvatska kao najgore rangirana zemlja među prikazanim tranzicijskim zemljama jedina ima pad BDP – a. *Heritage Foundation* Hrvatskoj najviše zamjera zaostajanje u provedbi ekonomskih reformi naspram susjednih zemalja i gušenje poduzetništva kroz pretjeranu birokraciju. Naglašavaju da fiskalne reforme nisu dovoljno razrađene i da vladajuća garnitura nije pokazala ni ozbiljnost ni odlučnost kod provođenja istih. Smatraju da je zemlja opterećena političkim previranjima i visokom korupcijom koja potkopava vladavinu zakona. Ostale determinante su:

- ✓ niska zaštita prava vlasništva;
- ✓ nametljiva državna prisutnost u privatnom sektoru;
- ✓ visoka razina vladine rastrošnosti.

Navedeni faktori bitno pridonose smanjenju slobode poslovanja, stoga je Hrvatska najmanje slobodna među tranzicijskim zemljama. Ukoliko se investitor odluči za investiciju u neku

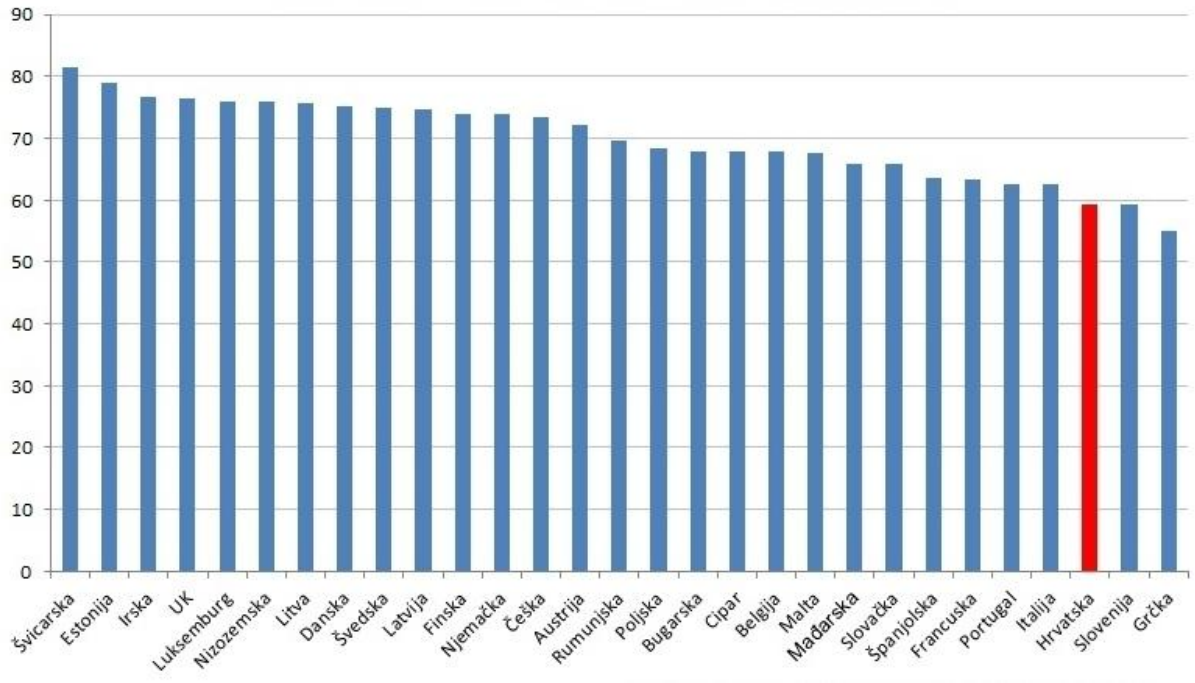
zemlju u regiji, prednost će sigurno imati zemlje sa većom slobodom poslovanja, što Hrvatska nije (Slika 6).

Slika 6: Indeks slobode poslovanja

Izvor: Index of Economic Freedom 2017

Što se tiče hrvatske pozicije na rang listi indeksa ekonomskih sloboda promatrajući samo Europu, Republika Hrvatska nalazi se na 37. mjestu od 44 promatranih zemalja, dok je u EU pozicionirana na trećem mjestu od kraja. (slika 7.)

Slika 7: Zemlje EU rangirane po indeksu ekonomskih sloboda

Izvor: Heritage Foundation, Index of Economic Freedom 2017

Neprovođenje teških i zahtjevnih strukturalnih reformi može nas dovesti do opasnih društvenih situacija koje mogu destabilizirati poslovno okruženje i stabilnost zemlje. Hrvatski javni sektor mora se restrukturirati zbog smanjenja proračunskog manjka, što bi trebalo pridonijeti povećanju produktivnosti privatnog sektora i veće konkurentnosti zemlje te poboljšanju troškovne efikasnosti i učinkovitosti hrvatske javne službe.

4. ZAKLJUČAK

Republika Hrvatska, kao i svaka zemlja, bi trebala težiti za što većim gospodarskim rastom. Strane direktne investicije predstavljaju priliku kojom se može utjecati na razvitak nerazvijenih sektora i time povećati konkurentnost zemlje. Ostale koristi priljeva stranih direktnih investicija manifestiraju se kroz doprinos za budući gospodarski razvitak zemlje kao i doprinos restrukturiranju i modernizaciji gospodarstva, jačanju međunarodne konkurentnosti i stvaranju novih radnih mjesta. Osim toga, strane investicije jedan su od najznačajnijih kanala prijenosa tehnologija, financijskog kapitala i druge neopipljive imovine iz najrazvijenijih zemalja prema onima u razvoju, čija je posljedica ostvarenje gospodarskog rasta. Obzirom na sve koristi stranih investicija, zadatak je države osigurati sve potrebne uvjete da bi se priljev investicija povećao. Također, potrebno je aktivnim sudjelovanjem države usmjeriti investicije u manje razvijene sektore; gomilanjem investicija u nekolicinu već utvrđenih sektora se ne ostvaruje korist, dapače, uvodi se nova konkurencija domaćim poslodavcima dok ostvareni prihodi uglavnom napuštaju zemlju. Neke od mjera koje država može poduzeti uključuju manje efektivne fiskalne poticaje poput poreznih olakšica, financijske poticaje poput dotacija i preferencijalnih zajmova multinacionalnim kompanijama i efektivne ali skupe mjere poput ulaganja u infrastrukturu. Ipak, konkurencija između zemalja u regiji u privlačenju stranih investicija svakim danom se sve više zaoštrava, što znači da faktori poput poticaja, poreznih olakšica, prirodnih bogatstava i jeftine radne snage više ne predstavljaju dovoljan motiv stranih investitora za ulazak na domaće tržište. Također, jeftina radna snaga se ne bi uopće trebala etiketirati kao prednost jer cilj svake države bi trebao biti gospodarski rast i podizanje životnog standarda što podrazumijeva povećanje prosječnih plaća što dovodi do poskupljenja radne snage. Ukoliko se okrenemo prema drugim relevantnim faktorima, zateći ćemo brojne probleme od kojih se posebno mogu izdvojiti visina korupcije, dugoročna stabilnost zemlje, neefektivna i neefikasna birokracija i ustroj poreznog sustava. Republika Hrvatska mora provesti opširne reforme ukoliko želi, ne samo biti konkurentna na globalnom tržištu, nego i očuvati stabilnost ekonomije.

LITERATURA:

1. Aras, S. (2007): *Korupcija*, Pravnik - radovi, br. 41, 1(84).
2. Babić, A., Pufnik, A., & Stučka, T. (2001.): *Teorija i stvarnost inozemnih izravnih ulaganja u svijetu i u tranzicijskim zemljama s posebnim osvrtom na Hrvatsku*, Pregledi, P-9. Zagreb: Hrvatska narodna banka.
3. Bađun, M. (2011): *Odnos političke korupcije i javnih investicija–slučaj Hrvatske*, Društvena istraživanja 20.2 (112), 295-316.
4. Baron, S. W., Hartnagel, T. F. (1997): *Attributions, affect, and crime: Street youths' reactions to unemployment*, Criminology, 35(7), 409-434.
5. Bebek, B., Kolumbic A. (2005): *Poslovna Etika*, Sinergija, Zagreb.
6. Bejaković, P., Bratić, V., & Vukšić, G. (2010): *Komparativna analiza zaposlenosti i naknada za zaposlene u javnom sektoru u Hrvatskoj i u Europskoj uniji*, Društvena istraživanja, 21(1), 101-111.
7. Bejaković, P., Vukšić, G., & Bratić, V. (2011): *Veličina javnog sektora u Hrvatskoj*, Hrvatska i komparativna javna uprava, 11(1), 99-125.
8. Bilas, V., Franc, S. (2006): *Uloga inozemnih izravnih ulaganja i načini poticaja*, EFZG Working Paper Series/EFZG Serija članaka u nastajanju, (13), 1-16.
9. Blomström, M., Kokko, A. (2001): *Foreign Direct Investment and Spillovers of Technology*, Int. J. Tehnology Management No 5-6. 439-443.
10. Borensztein, E., De Gregorio J., & Lee J. W. (1998): *How does foreign direct investment affect economic growth?*, Journal of international Economics, 45(1), 115-135.
11. Bouchet, M. H., Clark, E., & Groslambert, B. (2003): *Country risk assessment: A guide to global investment strategy*, John Wiley & Sons.
12. Budak, J. (2006): *Korupcija u Hrvatskoj: percepcije rastu, problemi ostaju*, Privredna kretanja i ekonomska politika.
13. Buterin, D., Blečić, M. (2013): *Učinci izravnih stranih ulaganja u Hrvatsku*, Zbornik Veleučilišta u Rijeci, Vol. 1, No. 1, 133-149.
14. Buturac, G. (2015): *Država i ekonomija: gdje je Hrvatska?*, Ekonomski pregled, 65(6), 513-540.
15. Buturac, G., Teodorović, I. (2012): *The impacts of the global recession on Southeast European Countries*, Eastern European Economics, 50(1), 78-97.

16. Crivelli E., Lybek T., Omoev M., & Shi W. (2016): *Selected issues: Republic of Croatia*, International Monetary Fund, Washington, D.C.
17. De Mello, L. R. (1999): *Foreign direct investment-led growth: evidence from time series and panel data*, Oxford economic papers, 51(1), 133-151.
18. Derado, D., (2013): *Determinants of FDI in transition countries and estimation of the potential level of Croatian FDI*. Financial Theory and Practice, 37 (3), 227-258.
19. Deva, S. (1986): *Bureaucracy and development*, Economic and Political Weekly, M149-M155.
20. Dunning, J. H. (1993): *Internationalizing Porter's diamond*. MIR: Management International Review, 7-15.
21. Đurman, P. (2013): *Transparentnost u javnom upravljanju*, HKJU – CCPA, god. 13., br. 4., 1305–1325.
22. European Commission (2009): *Croatia 2009 Progress Report*, Brussels: Commission of the European Communities.
23. Feld, L. P., Heckemeyer, J. H. (2011): *FDI AND TAXATION: A META-STUDY*, Journal of Economic Surveys, 25: 233–272.
24. Frâncu, L. G. (2015): *The impact of bureaucracy over the foreign direct investments in Romania*, Theoretical and Applied Economics, 22(Special), 33-38.
25. Galešić, M., Masli-Seršić, D., & Šverko, B. (2002): *Psihološki aspekti nezaposlenosti*, Zbornik radova XII. ljetne škole studenata i nastavnika Odsjeka za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
26. Getz, K.A., Volkema, R.J. (2001): *Culture, perceived corruption and economics*, Business & Society 40(1): 7 - 30.
27. Gilman, C. S. (2005): *Ethics Codes and Codes Of Conduct as Tools for Promoting an Ethical and Professional Public Service: Comparative Successes and Lessons*, Prepared for the PREM, the World Bank, Washington, DC.
28. Golub, B. (1992): *Vanjske migracije znanstvenika*. Zagreb: Filozofski fakultet.
29. Goodspeed, T. J. (2006): *Taxation and FDI in developed and developing countries*, The Challenges of Tax Reform in a Global Economy, 137-154.
30. Goudie, A., Stasavage, D. (1997): *Corruption: The Issues*, Working Paper, Organization for Economic Cooperation and Development.
31. Habib, M., Zurawicki, L. (2002): *Corruption and Foreign Direct Investment*, Journal of International Business Studies 33(2): 291 - 307.

32. Howell, L.D. (2001): *The Handbook of Country and Political Risk Analysis*, The PRS Group, East Syracuse, New York.
33. Ivić, T. (2015): *Utjecaj korupcije na gospodarstvo*, Diss. University of Pula. Faculty of economics and tourism "Dr. Mijo Mirković".
34. Jurkovic, Lukovic, Pribicevic, Ravlic (1995): *Poslovna etika*, Masmedia, Zagreb.
35. Kaufmann, D., Shang-Jin W. (2000): *Does "grease money" speed up the wheels of commerce?*, IMF Working paper br. 64.
36. Kesner-Škreb M. (1999): *Porezna politika i gospodarski rast*, Privredna kretanja i ekonomska politika, broj 73.
37. Kesner-Škreb, M. (2014): *Je li Hrvatska dosegla porezni maksimum*, Institut za javne financije, Newsletter 84.
38. Khan, M. M., Akbar, M. I. (2013): *The impact of political risk on foreign direct investment*, Munich Personal RePEc Archive.
39. Kregar, J. (2003): *Corruption in Croatia: Risks and Actions*, www.transparency.hr.
40. Marcetic, G. (2013): *Eticki kodeksi i etika javnih službenika*, Hrvatska i komparativna javna uprava, 13(2), 499-539.
41. Matić, B, (2004): *Međunarodno poslovanje*, Sinergija, Zagreb.
42. Mauro, P. (1995): *Corruption and Growth*, Quarterly Journal of Economics 110(3) : 681 - 712.
43. Ministarstvo pravosuđa (2014): *Strategija suzbijanja korupcije 2015-2020.godine*.
44. Murphy, K., Andrei S., & Vishny, R. (1991): *Allocation of Talent: Implications for Growth*, Quarterly Journal of Economics.
45. North, D. (1990): *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge, UK: Cambridge University Press.
46. OECD, (1996): *Ethics in the Public Service – Current Issues and Practice*, Public Management Occasional Papers No. 14.
47. Palidauskaite, J. (2006): *Codes of Ehics in Transitional Democracies – Comparative Perspective*, Public Integrity, Winter 2005-6, 8(1): 35–48.
48. Radić, M. (2016): *Analiza zaposlenosti u javnom sektoru Republike Hrvatske*, završni rad. Diss. University of Split. Faculty of economics Split.
49. Schwab, K. (2016): *The global competitiveness report 2016-2017*, ed. In WE Forum.
50. Shatz, H., Venables, A. J. (2000): *The Geography of International Investment*, World Bank Policy Research Working Paper No. 2338, 1-20.

51. Sinanagić, M., Čivić, B., & Kamarić, A. (2013). *Pokretački Faktori I Determinante Stranog Direktnog Investiranja U Bosni I Hercegovini.* Tranzicija, 15(31.), 107-124.
52. Sisek, B. (2005): *Strane izravne investicije u Hrvatskoj-uzroci neuspjeha,* Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu 3.1 89-108.
53. Situngkir, H. (2004): *The Structural Dynamics of Corruption: Artificial Society Approach,* Computational Economics 0405002, Economics Working Paper.
54. Svjetska banka (2009): *Cjelovito izvješće, br. 48879-HR,* Zagreb.
55. Šarić, M. (2014): *Važnost restrukturiranja hrvatskog javnog sektora*, Tranzicija, 15(32).
56. Šverko, I. (1996): *Neke psihologijske determinante "odljeva mozgova" u Hrvatskoj*, diplomski rad. Zagreb, Filozofski fakultet, Odsjek za psihologiju.
57. Thornberry, T. P., Christensen, R. L. (1984): *Unemployment and criminal involvement,* American Sociological Review, 49, 398 - 411.
58. Trevino, L. J., Upadhyaya, K. P. (2003): *Research Note Foreign aid, FDI and economic growth: evidence from Asian countries*, Board of Advisers, CHAIRPERSON, 12(2).
59. Vehovec, M. (2002): *Neslužbeno gospodarstvo i neformalne norme ponašanja: koliko može pomoći etika u poslovnom ponašanju*, Financijska teorija i praksa 26 (1) 229-244.
60. Vlada Republike Hrvatske (2009): *Pretpristupni ekonomski program 2009-2011*, Zagreb.
61. Vlada Republike Hrvatske (2010):.*Program gospodarskog oporavka,* Zagreb.
62. Vukosav, P. (2017): *Etika u poreznom sustavu Republike Hrvatske*, Završni rad. Diss. University of Split. Faculty of economics Split.
63. Weber, M. (1978): *Economy and society: An outline of interpretive sociology (Vol. 1)*, Univ of California Press.
64. Wei, S. J. (2000): *How taxing is corrupt ion on international investors?,* Review of Economics and Statistics 82(1): 1 - 11.
65. World Bank (2004): *Anticorruption in Transition 2: Corruption in Enterprise-State Interactions in Europe and Central Asia 1999-2002*, The World Bank, Washington D.C.
66. Žaper, A. (2016): *FDI: Njihov Utjecaj i Načini Poticanja s Posebnim Osvrtom na RH*, Završni rad (Doctoral dissertation, University of Split. Faculty of economics Split.

Zakoni:

1. *Temeljni kolektivni ugovor za službenike i namještenike u javnim službama*, (Narodne novine, br. 24/17).
2. *Zakon o Registru zaposlenih u javnom sektoru*, (Narodne novine, br. 34/11).

Izvori s interneta:

1. Bakić N. (2017): *Najvažniji grafikoni za Hrvate*, dostupno na: https://eclectica.hr/2017/09/14/najvazniji-grafikoni-za-hrvate-ikada/ [28.08.2017]
2. Economist Intelligence Unit (2017): *Democracy Index*, raspoloživo na: https://infographics.economist.com/2017/DemocracyIndex/ [22.9.2017]
3. Energypress.net (2016): *Hrvatska među zemljama koje imaju najveću poreznu nesigurnost*, dostupno na: http://www.energypress.net/hrvatska-medu-zemljama-koje-imaju-najvecu-poreznu-nesigurnost/, [22.9.2017]
4. Gudić, D. (2017): *Ogorčeni Vicenco Blagaić*, dostupno na: http://slobodnadalmacija.hr/novosti/biznis/clanak/id/508324/ogorceni-vicenco-blagaic-mjesecno-gubim-70-tisuca-eura-sve-sam-ulozio-u-odlicnu-investicijsku-pricu-a-zapela-je-iz-potpuno-suludog-razloga [25.08.2017]
5. Heritage (2017): Index of Economic Freedom, dostupno na: http://www.heritage.org/index/ [25.9.2017]
6. Hitro.hr (2017): *O Hitro-hr - u*, raspoloživo na: http://www.hitro.hr/Default.aspx?sec=28 [25.08.2017]
7. Jutarnji.hr (2013): *Kratki priručnik za privlačenje investitora*, raspoloživo na: http://www.jutarnji.hr/vijesti/kratki-prirucnik-za-privlacenje-investitora-sto-znaju-makedonci-i-gruzijci-a-ne-znaju-hrvati/933554/ [13.9.2017]
8. Libertator (2010): *Kronizam*, preuzeto sa: https://libertator.wordpress.com/2010/03/24/kronizam/ [6.7.2017]
9. Ministarstvo pravosuđa RH, https://pravosudje.gov.hr/antikorupcija-6154/6154 [24.08.2017]

10. Poslovni.hr (2017): *Priljev izravnih stranih ulaganja u Hrvatskoj manji od svjetskog prosjeka*, raspoloživo na: http://www.poslovni.hr/poduzetnik/priljev-izravnih-stranih-ulaganja-u-hrvatskoj-manji-od-svjetskog-prosjeka-324655 [12.9.2017]
11. RSF (2017): *Croatia*, raspoloživo na: https://rsf.org/en/croatia [28.8.2017] Žapčić A. (2013): *Transparentnost i otvorenost za povjerenje građana u politiku*, dostupno na: http://gong.hr/hr/dobra-vladavina/pristup-informacijama/transparentnost-i-otvorenost-put-prema-povjerenju-/ [10.09.2017]
12. The World Bank (2017): *Doing Business*, raspoloživo na: http://www.doingbusiness.org/rankings [15.9.2017]
13. UHY.com (2014): *Doing Business in Croatia*, raspoloživo na: http://www.uhy.com/wp-content/uploads/Doing-Business-in-Croatia.pdf [12.9.2017]
14. Vecernji.hr (2017): *Htio otvoriti tvrtku pa opisao nelogičnosti birokracije*, dostupno na: https://www.vecernji.hr/vijesti/mladic-htio-otvoriti-tvrtku-pa-opisao-probleme-i-nelogicnosti-birokracije-bilo-bi-vrijeme-da-jednom-poslusate-inace-ce-svi-otici-1164164 [25.08.2017]

POPIS SLIKA :

Slika 1: Stavovi hrvatskih građana o javnom sektoru

Slika 2: Učinkovitost javne uprave po jedinici rashoda među zemljama EU

Slika 3: Porezno opterećenje (udio poreza u BDP-u / porezni kapacitet)

Slika 4: Sloboda (fleksibilnost) tržišta rada

Slika 5: Rast BDP-a 2010. - 2016. / rank ekonomskih sloboda

Slika 6: Indeks slobode poslovanja

Slika 7: Zemlje EU rangirane po indeksu ekonomskih sloboda

SAŽETAK

Predmet ovog rada je identificiranje i analiza glavnih prepreka koje su bitne kod privlačenja stranih izravnih investicija na primjeru Republike Hrvatske. U drugom poglavlju su predstavljene teorijske osnove u svrhu pravilnog razumijevanja daljnjeg sadržaja rada. Identificirani su svi faktori u privlačenju FDI - a na temelju sekundarnih podataka. Dok je umanjena vrijednost nekih faktora za koje se smatralo da imaju velik utjecaj na privlačenje FDI - a, tako se i dodalo na vrijednosti drugih faktora. S obzirom da su identificirani faktori, osim za privlačenje FDI - a, bitni i za poslovanje domaćih poduzetnika i investitora, njihovi nedostaci nisu ograničeni samo na utjecaj privlačenja FDI - a, već su važni i za opću konkurentnost tržišta i stabilnost nacionalne ekonomije. Republika Hrvatska se nalazi u lošijoj poziciji u odnosu na druge konkurentske zemlje u regiji i svijetu i mora provesti opširne reforme ukoliko želi postati konkurentnija u ostvarivanju većeg i kvalitetnijeg priljeva FDI – a.

Ključne riječi: Direktne strane investicije, FDI, faktori privlačenja, glavne prepreke, Republika Hrvatska.

SUMMARY

The subject of this paper is the identification and analysis of relevant primary obstacles in attracting foreign direct investments to the Republic of Croatia. Theoretical basis is presented in the second chapter of this paper. All relevant factors in FDI attraction are identified using secondary research data. While some findings have diminished the impact of some factors regarding FDI attraction, they have also boosted the importance of other factors. Identified factors are shown to be important not only for FDI attraction, but also for local investors and entrepreneurs, thus their importance is not limited to FDI, but is also critical for economic stability and local and global market competitiveness. Croatia is not in a good position regarding the state of the relevant FDI attraction factors, especially when put against direct competitor countries; in order to be more competitive, Croatia has to carry out substantial reforms.

Keywords: Foreign direct investments, FDI, attraction factors, main obstacles, Republic of Croatia.